

Rehabiliterert i fengsel

En kvalitativ studie av tidligere innsattes opplevelse av rehabilitering i fengsel

Stine Porslid Myhren

VEILEDER

Aslaug Kristiansen

Universitetet i Agder, 2021

Fakultet for Humaniora og Pedagogikk

Institutt for Pedagogikk

Master

Forord

Denne oppgaven er et resultat av en berg- og dalbane prosess som jeg følte aldri ville ta slutt. I arbeid med denne oppgaven har jeg kjent på glede, engasjement og mestringsfølelser som jeg aldri har opplevd lignende til tidligere. Men også håpløshet, ensomhet og anger for å i det hele tatt ha begynt på denne prosessen har vært noe av det jeg har kjent på i denne perioden. I dag er jeg kjempestolt over å ha stått i alle utfordringene jeg har møtt på, som i dag har ført til at jeg sitter med en ferdig masteroppgave.

Jeg vil benytte anledningen til å takke de menneskene som har vært viktige støttespillere i denne prosessen.

Først og fremst vil jeg rette en stor takk til mine fantastiske informanter, som har stilt til intervju. Dere har delt personlige historier om deres opplevelser av rehabilitering i fengsel. Selv om dette er veldig sensitiv informasjon, stilte dere opp på intervju med deres personlige tanker og refleksjoner. Dere er modige! Jeg vil derfor takke for deres åpenhet og raushet og ikke minst kloke tanker.

Jeg vil også takke min tålmodige veileder Aslaug Kristiansen, som har motivert meg med sine kloke ord i tunge motbakker. Takk for gode samtaler, og røde streker!

Min pappa fortjener også en takk for sine mange meninger, som både provoserer og inspirerer. Og takk til min snille mamma som korrekturleser og sitter barnevakt.

Og ikke minst en kjempestor takk til min sønn og samboer, som har bodd med meg gjennom denne prosessen. Dere har vært en uvurderlig motivasjon, og bidratt til en balanse i hverdagen i denne følelsesladede perioden.

Sammendrag

Oppgavens tittel er *Rehabilitering i fengsel*, og oppgavens hensikt har vært å belyse tidligere innsattes opplevelse av rehabilitering i fengsel. Det er stor interesse på dette feltet både nasjonalt og internasjonalt, og meningene er mange om hvordan fengselet skal fungere og hva som bør være fengselets mål. Det er flere studier som er kritiske til hvordan fengselet drives i praksis i dag på forskjellig grunnlag. Denne studien har derfor belyst tidligere innsattes opplevelse av rehabiliteringen, og deres refleksjoner rundt fengselets rammer, metoder og praksiser for rehabilitering

Dette har blitt gjort med et kvalitativt intervju, med en hermeneutisk vitenskapelig forankring. Forforståelsen har derfor vært viktig i arbeid med denne oppgaven. Utvalget består av tre tidligere innsatte, som per i dag er lovlydige samfunnsborgere. Hensikten vil derfor være at disse tre semistrukturerte intervjuene skal bidra til å formidle deres opplevelser av rehabilitering i fengsel.

Oppgavens teoretiske bakgrunn refererer til forskjellige perspektiver på rehabilitering i fengsel som har vært nødvendig for å belyse dette temaet. På grunn av den pedagogiske konteksten i oppgaven ble det også nødvendig å gjøre noen konklusjoner underveis. De fleste forbinder ikke primært rehabilitering med et pedagogisk begrep, fordi det er et vidt begrep med mange betydninger. Det ble også aktuelt å utvikle teoridelen underveis i oppgaven, i lys av det som kom inn i datainnsamlingen. Dette var spesielt temaer som kjærlighet, tillit og mulige negative effekter av soningen.

Datainnsamlingen og analysen bærer preg av en narrativ tilnærming. Det vil si at det er tatt utgangspunkt i en form for fortellingsstruktur, der innholdet blir presentert i fortid, nåtid og fremtid. Dette gjøres for å vise til en utvikling over tid. Det er også gjeldene i store deler av oppgaven, og er i samsvar med oppgavens problemstilling som legger føringer for en narrativ struktur.

Funnene i studien viser informantenes opplevelse av rehabilitering i fengsel. Her presenteres det de selv opplevde som positivt og negativt i rehabiliteringsprosessen. Funnene viser også at informantene har tro på den norske kriminalomsorgen, men at fengselet har forbedringspotensial.

Innhold

1	Innledning	7
1.1	Bakgrunn for tema	8
1.2	Avgrensing	11
1.3	Formål og problemstilling	12
1.4	Begrepsavklaring	13
1.5	Oppgavens oppbygging	14
2	Teoretisk rammeverk	16
2.1	Om pedagogikken	16
2.1.1	Relasjonen	17
2.1.2	Asymmetrisk maktforhold	19
2.1.3	Tillit	20
2.1.4	Kjærlighet	21
2.1.5	Motivasjon	22
2.1.6	Mestringstro	23
2.1.7	Å mestre livet	24
2.2	Fengselet – funksjon og formål	25
2.2.1	Fengselets funksjon	26
2.2.2	Mulige negative effekter av soning i fengsel	27
2.2.3	Fengsel som en pedagogisk institusjon	29
2.3	Rehabilitering	29
2.3.1	Rehabiliteringsbegrepet i et helseperspektiv	30
2.3.2	Rehabiliteringsbegrepet i Justis og politidepartementet perspektiv	30
2.3.3	Oppgavens rehabiliterings definisjon	31
3	Metode	32
3.1	Kvalitativ forskningsmetode	32
3.2	Hermeneutikk	32
3.2.1	Forforståelse	34
3.3	Intervju	35
3.3.1	Semistrukturert intervju	36
3.3.2	Utforming av intervjuguide	36
3.4	Utvalg og gjennomføring	38
3.4.1	Utvalg	38
3.4.2	Rekruttering	39
3.4.3	Gjennomføring	39
3.5	Transkribering og analyse	40
3.6	Etiske betraktninger	41

3.6.1 Informert samtykke.....	41
3.6.2 Fortrolighet.....	42
3.6.3 Konsekvenser.....	42
3.6.4 Forskerrollen.....	42
3.7 Oppgavens kvalitet.....	43
4 Presentasjon av funn.....	45
3.1 Før rehabilitering.....	45
3.2 Rehabilitering.....	45
4.2.1 Fengsel med lavt sikkerhetsnivå.....	46
4.2.2 Fengsel med høyt sikkerhetsnivå.....	46
4.2.2 Rehabiliteringstilbud i institusjonen.....	47
4.2.3 Egeninnsatsens betydning for rehabilitering.....	47
4.2.4 Motivasjon for rehabilitering.....	48
4.2.5 Mestringens betydning for rehabilitering.....	48
4.2.6 Tillitens betydning for rehabilitering.....	49
4.2.7 Trygghetens betydning for rehabilitering.....	49
4.2.8 Relasjonenes betydning for rehabiliteringen.....	49
3.3 Rehabiliterert.....	51
4.3.1 Rehabiliterert?.....	51
4.3.2 Håp og tro for fremtiden.....	51
4.3.3 Effekter av soningen.....	52
4.3.4 Rehabilitering videre.....	52
5 Diskusjon.....	54
5.1 Før rehabilitering.....	54
5.2 Rehabilitering.....	55
5.2.1 Institusjonens rammer.....	56
5.2.2 Egeninnsatsens betydning for rehabiliteringen.....	56
5.2.3 Motivasjonen for rehabiliteringen.....	58
5.2.4 Mestringens betydning for rehabiliteringen.....	59
5.2.5 Tillitens betydning for rehabiliteringen.....	60
5.2.6 Trygghetens betydning for rehabilitering.....	60
5.2.7 Relasjonenes betydning for rehabiliteringen.....	61
5.3 Rehabiliterert.....	62
5.3.1 Rehabiliterert?.....	62
5.3.2 Håp og tro for fremtiden.....	64
5.3.3. Effekter av soning.....	65
5.3.4 Rehabilitering videre.....	66

5.4	Diskusjon av metode	67
6	Konklusjon	69
7	Litteraturliste	72
	Vedlegg nr. 1: Informasjonsskriv til informantene	78
	Vedlegg nr. 2: Informasjonsskriv til NSD	80
	Vedlegg nr. 3: Intervjuguide	82
	Vedlegg nr. 4: Samtykkeerklæring.....	83
	Vedlegg nr. 5: Godkjenning fra NSD.....	84

1 Innledning

Gjennom tidene har det alltid eksistert mennesker som ikke følger lover og regler i samfunnet av ulike årsaker. De har fått straff for dette, men forestillingen om rehabilitering har nok ikke vært like høyt på agendaen. Dette prøver Michell Foucault, å illustrere i sin bok *Overvåkning og Straff* (1977). Han beskriver tortur og henrettelse av Damiens den 2. Mars i 1757, på en detaljert bestialsk måte. I dette eksempelet blir Damiens torturert og lemlestet foran en menneskeforsamling, med døden til følge (Foucault, 1977, s. 9-11). Dette er en illustrasjon på en straffemetode som tidligere ble ansett som legitim og normal, men som i dag ville vært utenkelig for de fleste.

I Norge har man også mange eksempler på lignende brutale straffereaksjoner, men med grunnloven i 1814 ble legemsstraff avskaffet. Det var nå bare frihetsberøvelsen som skulle være straffen (St. meld. nr. 37, (2007-2008), s. 30). Dette på tross av at dødsstraff ikke ble avskaffet før i 1979 (Andenæs og Sulland, 2021). Dette førte til en ny tanke om hva straffen burde inneholde, da de innsatte i fengsel en dag skulle være frie samfunnsborgere. Det å forandre de kriminelle til lovlydige mennesker ble derfor av interesse, og man måtte finne nye metoder for å nå dette målet. Det ble allerede i 1841 uttalt av straffekommisjonen at løslatelsen var et kritisk punkt for den innsatte, og at alle innsatte burde ha noe å komme tilbake til etter frigivelsen (St. meld. nr. 37, (2007-2008), s. 31).

I dag er de norske fengslene preget av en «behandlingsoptimisme». Med et humanistisk menneskesyn eksisterer det en tro og et håp om at mennesker kan forandres, og at også de verste kriminelle har potensialet til en dag å bli en god nabo. En innsatt i fengsel i Norge koster 120.000 dollar i året, (Rowe, 2018, 02:15-02:20), noe som i dag tilsvarer ca. en million norske kroner. Med dagens tall: - 3561 innsatte (per 1. januar 2019) (Statistisk sentralbyrå, 2021), er det rimelig å si at dette er enorme pengesummer. Disse pengesommene vitner om samfunnets interesse for rehabiliteringstanken.

Det er delte meninger om norske fengsler i dag. Noen mener det er bortkastet å investere så mye penger i fengsel. De sammenligner norske fengsler med hoteller, og mener fengsling ikke er en straff. I et intervju av Erling Havnå sier han at han koser seg i fengsel og ikke kunne hatt det bedre, han sammenligner fengselsoppholdet med et middels hotell, med en helt grei restaurant (Sundbye, 2011). Det refereres også til historier om mennesker som kommer

til Norge fra andre land, for å kunne sitte i fengsel. Grunnen til dette er at levestandarden er betraktelig bedre, og de tjener mer på å sitte i fengsel i Norge enn de ville gjort i hjemlandet. Dette står i kontrast til eldreomsorgen som ikke har like gode leveforhold som fengsel. De eldre må betale for oppholdet, og det er ikke sikkert de får alenerom og variert kost, slik man gjør i fengsel (Akkerhaugen, 2017).

Det er også mange som mener at fengsel er verdt å investere i. Grunner for dette kan være at vi med 21 år som strengeste straffereaksjon, vil med stor sannsynlighet ha tidligere kriminelle mennesker frie i samfunnet igjen. De innsatte er mennesker som har begått en kriminell handling, men handlinger bør ikke definere de som mennesker, da virkeligheten er mer kompleks. Mennesker kan forandre seg, og alle fortjener en ny sjanse til å ha et godt liv. De innsatte er tross alt for eksempel noens bror, mamma, sønn, eller venn.

1.1 Bakgrunn for tema

I denne delen vil det bli redegjort for bakgrunnen for temaet i oppgaven. Det vil her bli presentert tidligere forskning på temaet rehabilitering og fengsel. Målet er ikke å gi et helhetlig bilde av all forskningen på dette område, da det er veldig mange med interesse for temaet. Det vil derimot bli gjort et utvalg, ut fra det som er mest relevant for oppgavens vinkling og avgjørende for oppgavens problemstilling. På denne måten ønsker jeg å få frem oppgavens aktualitet og bidrag til feltet. For å gi en systematisk oversikt over relevante studier, vil det først bli presentert andre masteroppgaver som har belyst lignende temaer. Videre vil jeg presentere forskjellige bidrag til feltet som har vært med på å forme kriminalomsorgen slik vi kjenner den i dag.

De fleste mastergradsavhandlingene i pedagogikk som handler om fengsel, tar ofte for seg fengselets undervisning med forskjellige former for avgrensinger. Kari Malmberg skrev sin mastergradsavhandling om *Hvordan dokumentere kvinnelige innsattes opplæring og arbeidspraksis ved arbeidspraksis i Bredtveit fengsel og forvaltningsanstalt* (2016) i yrkespedagogikk. Hun hadde som mål å bidra til at de innsatte fikk dokumentert deres arbeid og utdanning i fengsel for å slippe hull i CV-en, noe som igjen ville gjøre det lettere å komme inn på arbeidsmarkedet etter endt soning. Hun mente at selv om de innsatte ikke så betydningen av dette der og da, ville det være fordelaktig at de fikk det dokumentert likevel (Malmberg, 2016, s. 88-89). Marit S. Hågensen skrev også sin mastergradsavhandling i

pedagogikk, om *Opplæring innenfor kriminalomsorgen* (2009). Hun fokuserer på fengselets undervisning og dens rolle i rehabiliteringen. Hun konkluderer med at fengselsundervisningen har en viktig rolle i rehabiliteringen, på grunn av at den er fremtidsrettet og gir de innsatte muligheter til en bedre fremtid (Hågensen, 2009, s. 105).

Hans Ringereide skrev sin mastergradsavhandling i spesialpedagogikk *Forbrytelse og straff ... og rehabilitering* (2014). Den handler om de tidligere innsattes opplevelse av fengsel, som rehabiliterende eller som straffende (Ringereide, 2014, s. 9-10). Han konkluderer med at det er mange faktorer som spiller inn på rehabiliteringsprosessen, og at hvorvidt de tidligere innsatte er rehabilitert er forskjellig fra innsatt til innsatt. Han viser til en stor enighet mellom hans informanter, om at høysikkerhetsfengsler ikke virker rehabiliterende (Ringereide, 2014, s. 90-92).

Marianne Rasmussen Samdal skrev sin mastergradsavhandling i psykologi som heter *Rehabilitering i kriminalomsorgen, sinnemestringsprogram i norske fengsler* (2011). I denne oppgaven skriver hun om sinnemestringsprogrammene betydning for rehabiliteringen. Det kommer frem av denne studien at sinnemestringsprogrammene har en effekt. Det viser seg også at noen programmer har mer effekt enn andre (Samdal, 2011, s. 75).

Jacob Nonseid skrev sin mastergradsavhandling i sosiologi som heter *Rus og rehabilitering* (2018). Han påpeker at rus er et stort problem i kriminalomsorgen, og at nyere forskning viser at hele 60% av de innsatte har et rusproblem (Nonseid, 2018, s. 2). I denne studien kommer det frem at informantene mener at det er lettere å sone i åpne fengsler (Nonseid, 2018 s. 80). Informantene forteller også om at de innsatte som ruser seg i fengsel blir sett på som stusselige (Nonseid, 2018, s. 81). Han tar også for seg forskjellige rus-rehabiliteringstiltak, som viser seg i stor grad å ikke tilfredsstille de innsattes behov av forskjellige grunner (Nonseid, 2018, s. 82-83).

Andreas Ribe Nyhus ble dømt for øksedrap og sonet en lang dom i fengsel, før han ble løslatt og skrev en doktorgradsavhandling om opplevelsene han hadde fra fengsel. Denne doktorgradsavhandlingen heter *Indre og ytre soning* (2020), og i denne forteller han at han opplevde fengsel som det motsatte av rehabilitering, og fraværet av omsorg og humanitet var vondt. Han sammenligner også fengsel med en treningsleir for kriminelle, og mener fengselet bidrar til mer kriminalitet (Nyhus, 2020, s. 199).

Raphael Rowe blir i dokumentarserien *Verdens hardeste fengsler* (2018) fengslet i en uke i Halden høysikkerhetsfengsel. Han har tidligere vært innsatt i de verste fengselene i mange andre land, og har selv sonet en dom som han senere ble frikjent for. I episoden med Halden høysikkerhetsfengsel blir han mottatt med respekt og vennlighet, han påpeker at cellen han får tildelt er finere enn mange hoteller han har bodd på (Rowe, 2018, 01:30-02:50).

Når mennesker ikke har blitt behandlet som annet enn dritt hele livet kommer til dette, vil det utfordre alt det de allerede har lært. (Rowe, 2018, 07:20-07:46)

Rowe konkluderer etter sitt opphold, med at Halden ikke er et av de tøffeste fengslene i verden, men har påtatt seg den tøffeste jobben. Det er det mest humane fengselet han har vært i, og han opplever et fokus som er 100% på rehabilitering (Rowe, 2018, 46:00-46:4700).

Thomas Mathiesen er en norsk sosiolog som i 2013 fikk en ærespris for sitt bidrag til norsk sosiologi. Han var aktiv i kriminalpolitisk arbeid i Norsk Forening for Kriminalreform (KROM) (Tjora, 2020). Han har skrevet boken *Kan fengselet forsvares?* (1995). Han skriver i boken at et overveldende materiale fører han til et klart svar på spørsmålet om fengsel kan forsvares med rehabilitering, nemlig at det kan det ikke (Mathiesen, 1995, s.78). Dette begrunner han med en konflikt mellom systeminteressen og rehabiliteringstanken, der systeminteressen representerer straff, og kan derfor ikke samtidig rehabiliterer (Mathiesen, 1995, s. 79). Han mener fengselet derimot *dehabiliterer* (Mathiesen, 1995, s. 80).

Nils Christie har i sin bok *En passende mengde kriminalitet* (2004) bidratt med en tanke om hvordan man kan oppfatte kriminelle handlinger. En handling er ikke kriminell før vi som individer eller samfunn har bestemt at det er den. Christie mener at dette gjør kriminalitet til en sosial konstruksjon av samfunnets strukturer (Christie, 2004, s. 108). Dette kan videre ses i sammenheng med fengselet som en rehabiliterende institusjon. Det blir avgjørende å se på samfunnets sosiale strukturer, for å kunne vurdere rehabiliteringen.

Yngve Hammerlin har jobbet lenge i kriminalomsorgen. Han har bidratt i forskning om vold, selvmord, fengsel og lidelse. Han har utviklet fangens tapliste, som omfatter teorier om hva fengsel gjør med mennesket. Han mener fengselet har gode rehabiliteringstiltak, som kan bidra til å hjelpe mange ut av et kriminelt liv. Han mener også at det fortsatt er mange som

ikke får sine behov for rehabilitering dekket, og peker da spesielt på de med psykiske utfordringer (Hammerlin, 2010, s. 26). Dette mener han er et resultat av at det er for mye kriminalomsorg i omsorgsarbeidet (Hammerlin, 2010, s. 27). Med dette mener han at straffen får for stor plass i fengselet, og fokuset på straff trumfer over fokuset på rehabilitering. Det som kan bidra til at det blir utfordrende å arbeide med rehabilitering er for eksempel faktorer som: taushetsplikt, faglig forståelse, uenighet om omsorgstiltak, ressursmangler, diagnostisk uenighet mellom helsepersonell og språkproblemer. Hammerlin påpeker også fengslets tosidighet ved at fengsel skal fungere straffende og det han kaller [re]habiliterende. Han mener det er stor spenning eller motsetning mellom disse ideologiene og de grunnleggende menneskesyn som legges til grunn (Hammerlin, 2010, s. 23).

Kristian Mjåland er sosiolog og har skrevet en doktorgradsavhandling som heter *Makt, legitimitet og motstand* (2015). I denne studien har han analysert rus og rehabilitering i et norsk fengsel. Han ser på rus og rehabilitering i fengsel som et utfordrende felt, og viser til at de iverksatte tiltakene ofte kan virke mot sin hensikt. Han mener en grunn til dette kan være den norske narkotikapolitikken. Den store politiinnsatsen og de strenge fengselsdommene, har ført til at fengsel i dag er den institusjonen der man finner flest narkomane etter behandlingsinstitusjonene (Mjåland, 2015, s. 152).

Forskningen som er presentert ovenfor er hentet fra ulike fagfelt. Forskningen vitner om stridende meningene når det gjelder spørsmål om fengselets rolle både som straffende, men også som rehabiliterende. Samtidig er det også en stor interesse for feltet. Fengselet, straffen og rehabiliteringens formål er noe som berører mange mennesker direkte i løpet av livet på forskjellige måter. Dette er også grunnen til den store interessen for feltet. Man ønsker rettferdighet og at det skal være konsekvenser for våre handlinger. Samtidig ønsker man trygghet og tillit i samfunnet.

1.2 Avgrensing

På grunn av de store uenighetene for og imot fengsel både som straff og rehabilitering, sammen med all forskningen som er gjort på dette feltet, opplevde jeg en følelse av drukning i fagstoff og vinklinger som kunne være interessante for oppgaven min. Oppgaven kunne hatt avgrensinger ut fra: kjønn, etnisitet, alder, tilsattperspektiv, jeg kunne valgt å fokusere på mer spesifikke rehabiliteringstiltak som arbeidstilbud, programmer, utdanning eller kulturelle

tiltak osv. Med den store uenigheten og de mer generelle spørsmålene rundt fengsel ble også avgrensingen til oppgaven min mer generell. Det jeg egentlig lurte på var om fengsel egentlig virker rehabiliterende, og hva som i så fall er utslagsgivende eller utslagssvekkende for dette.

Rehabilitering er et abstrakt begrep som ikke er direkte målbart. Selv om Justis- og politidepartementet har redusert rehabiliteringsbegrepet, til redusert tilbakefall til ny kriminalitet, i et forsøk på å gjøre det målbart (St. meld. nr. 37, (2007-2008), s. 8). Men dette vil si lite om rehabiliteringens kvalitet og innhold. Etter mye lesing om rehabiliteringsbegrepet og menneskers meninger om dette, satt jeg igjen med flere og flere spørsmål som ikke var mulig å finne svar på. Det eneste generelle svaret jeg hadde var at dette er komplekst og individuelt, noe også Justis- og politidepartementet prøver å formidle i stortingsmeldingen (St.meld. nr. 37, (2007-2008), s 20). Det jeg til slutt ble sittende igjen med som fokus på oppgaven var derfor å ta utgangspunkt i informantenes opplevelse av rehabilitering. Det er derfor informantene som legger føringen for rehabiliteringsbegrepet i denne oppgaven. Det de trekker frem vil være avgjørende for oppgavens struktur og retning.

1.3 Formål og problemstilling

Opgavens hensikt er å undersøke tidligere innsattes opplevelse av rehabilitering i et pedagogisk perspektiv og å se på hvorvidt de mener fengselet har en rehabiliterende funksjon.

Dette er en mastergradsavhandling i pedagogikk, og perspektivet på oppgaven vil derfor være pedagogisk, i betydning av at rehabilitering handler om menneskers læring og utvikling.

Problemstillingen er:

Hvordan opplever tidligere innsatte rehabiliteringen i fengsel?

For å kunne svare på problemstillingen ble det formulert følgende forskningsspørsmål:

1. Hvordan opplevde du livet ditt før soning?
2. Hvordan opplevde du rehabiliteringsprosessen under soning?
3. Vil du si at du er du rehabilitert i dag?

Forskningsspørsmålene retter seg mot informantenes fortid, nåtid og fremtid. Dette gjøres for å ta hensyn til oppgavens narrative struktur og vinkling, men også for å skape en mulighet til å se etter en utvikling over tid. Fortidsperspektivet vil vise til utgangspunktet informantene hadde før rehabiliteringen. En risikofaktor for tilbakefall til ny kriminalitet er ifølge St. Meld. 37 (2007-2008) «straff som virker – mindre kriminalitet» dårlige levevilkår (St. meld. 37, 2007-2008, s. 173). De viser til FAFOs undersøkelse fra 2004 som viser at mange tidligere har hatt problemer, som har utviklet seg:-

- 30% har vært barnevernsklinter.
- 30% har opplevd å ha nær familie i fengsel.
- 40% har ungdomskolen som lengste fullførte utdanning.
- 70% er arbeidsledige.
- 40% lever under fattigdomsgrensen.
- 30% er bostedsløse.
- 50% har kroniske sykdommer.

(St. meld. Nr. 37, 2007-2008, s. 57)

Det vil med dette være rimelig å anta at informantenes fortid vil være avgjørende for en vellykket rehabilitering. Det vil også være interessant å se hvordan informantene opplever sin egen fortid og hva de mener er utslagsgivende for en endring.

Nåtidsperspektivet vil vise til hvordan informantene opplevde rehabiliteringen i fengsel og hvilke tanker de sitter igjen med rundt dette. Dette vil også bli en form for fortidsperspektiv da informantene vil være tidligere innsatte og ikke nåværende innsatte. Det vil derfor være et fokus på hvordan de opplevde rehabiliteringen under soningen

Fremtidsperspektivet vil vise til hvorvidt rehabiliteringen har fungert på hver av informantene, og hvordan de selv opplever hverdagen nå kontra tidligere.

1.4 Begrepsavklaring

For å gjøre denne oppgaven oversiktlig for leseren er det noen begreper jeg vil gjøre rede for. Dette er begreper jeg ofte har støtt på under lesingen, som ofte brukes tilnærmet synonymt med andre begreper. Disse begrepene vil bli brukt videre i oppgaven uten videre forklaring.

Fengsel med høyt sikkerhetsnivå

Et fengsel med høyt sikkerhetsnivå kan også betegnes som lukket fengsel. Dette vil være et fengsel med mur eller gjerde rundt, og i hovedsak låste dører.

Fengsel med lavt sikkerhetsnivå

Et fengsel med lavt sikkerhetsnivå kan også betegnes som åpent fengsel. Dette vil være et fengsel med mindre sikkerhetstiltak, men de innsatte får ikke lov å forlate et bestemt område uten tilsyn. Det vil ofte være gjerde rundt fengselsområdet.

Innsatt

I denne oppgaven brukes Justis- og politidepartementets egne begreper på straffedømte i fengsel fra St. Meld. nr. 37. Begrepet innsatt vil derfor være det gjeldene begrepet, selv om mye av teorien som blir brukt i oppgaven bruker begrepet fange, den kriminelle eller lovbryster.

Tilsatt

I St. Meld. nr. 37 brukes også tilsatt om de ansatte i fengsel. Det vil derfor være det begrepet som blir benyttet som et mer generelt begrep, uten å gå dypere inn på de forskjellige yrkestitlene, da dette kan være representert av mange. Et annet alternativ ville vært fangevokter som eksempelvis Thomas Mathiesen benytter i sin bok *Kan fengselet forsvares (1995)*. Da ville det vært referert til en mer spesifikk yrkesgruppe. Et annet alternativ ville vært fengselsbetjent som Terje Fredwall bruker i sin doktorgradsavhandling *Murer og Moral (2015)*, noe som også ville vært en mer spesifikk yrkesgruppe. Da oppgavens fokus ikke primært er på de tilsatte, vil det ikke bli nødvendig å spesifisere begrepet noe mer enn dette.

1.5 Oppgavens oppbygging

I kapittel to vil det teoretiske rammeverket for oppgaven bli presentert. Her vil først det pedagogiske perspektivet bli presentert i form av en kort introduksjon av pedagogikk, og videre til mer konkrete pedagogiske begreper. Disse utvalgte begrepene vil representere en blanding av hva jeg antok hadde noe å si for rehabiliteringen og det som deretter var nødvendig å supplere med i etterkant av datainnsamlingen. Deretter presenteres fengslets funksjon og formål

I kapittel tre vil metoden ble gjort rede for. Her vil de metodiske refleksjonene som er blitt gjort underveis i forskningsprosessen bli illustrert og argumentert for.

I kapittel fire blir funnene fra analysen av transkripsjonene presentert. De blir kategorisert i en kronologisk rekkefølge, for å vise til en utvikling over tid.

I kapittel fem drøftes funnene i kapittel fire i lys av det teoretiske rammeverket i kapittel to. Avslutningsvis i dette kapitlet presenteres også en diskusjon av metodiske begrensinger og refleksjoner over metodiske valg og begrunnelser.

I kapittel seks blir det presentert en konklusjon. Her vil oppgaven bli kort oppsummert før det vises de forskjellige funnene denne oppgaven har bidratt med.

2 Teoretisk rammeverk

I dette kapittelet settes det teoretiske rammeverket for oppgaven. Det teoretiske rammeverket vil være avgjørende for analysen og presentasjon av funn, drøfting og konklusjon. Teoriene som brukes vil ikke være avgrensede for oppgaven, men bidra til å styrke empirien i oppgaven.

Det er ingenting som er så praktisk som en god teori. (Lewin, 1951, s. 169)

Kapittelet starter med en redegjørelse av det pedagogiske perspektivet i oppgaven. Videre vil de aspektene som viser seg å ha en betydning for rehabilitering bli presentert. Fengselet som institusjon vil bli presentert, både med utgangspunkt i regelverk, stortingsmeldinger og annen litteratur som kan bidra til å svare på problemstillingen. I denne delen vil det bli presentert en konklusjon hvor jeg argumenterer for at fengselet er en pedagogisk institusjon. Videre blir rehabiliteringsbegrepet redegjort for, og det vil avslutningsvis også her bli presentert en konklusjon som forankrer rehabiliteringsbegrepet som et pedagogisk begrep.

2.1 Om pedagogikken

Pedagogikken har sin opprinnelse fra Antikken i Hellas 50-600 år. F.Kr. Det er her vi har de første eksplisitte overveielser om dannelse, oppdragelse, undervisning og filosofiske refleksjoner (Korsgaard et al., 2018, s. 15). Ordet pedagogikk kommer fra det greske ordet «paidagogia», som betyr oppdragelse og undervisning. Ordet består av to deler; «pais» som betyr «barn» og «agein» som betyr «føre/lede». Dagens pedagogikk er på mange måter fortsatt preget av denne grunnleggende måten å forstå oppdragelse, undervisning og dannelse på, som er inspirert av antikkens tanker (Korsgaard et al., 2018, s. 44). Pedagogikken har også vært igjennom mange faser og endringer siden dens opprinnelse.

Den moderne danningstanken kom med den franske revolusjon, som et resultat av en overgang fra det religionsbaserte kongedømme til en demokratisk stat. Den tidligere danningstanken hadde vært preget av religiøse tanker som mål for menneskelig utvikling. Man skulle utvikles i Guds bilde, og målet var å bli et så godt menneske som mulig. Med dette som mål for danning oppsto det religiøse paradokset (mennesket er født i guds bilde, men skal samtidig skape seg i guds bilde) (Willberg, 2019, s. 227).

Med revolusjonen kom et nytt menneskesyn med et mål om at mennesket skal utvikle seg til å bli selvstendig og ansvarlig. (Willberg, 2019, s. 227). Og med det nye menneskesynet kom det nye pedagogiske paradokset, som Immanuel Kant har formulerte: *Hvordan hjelpe barnet til selvstendighet gjennom en ytre avhengighet?* (Oettingen, 2001, s. 33). Det at man holder på med undervisning, oppdragelse og opplæring går på bekostning av individets frihet, og vil derfor påvirke individets selvstendighet og ansvarlige. På tross av dette er frie borgere en forutsetning for et demokratisk styresett (Willberg, 2019, s. 227).

Fokuset i denne oppgaven vil derfor være på de innsattes muligheter for læring og utvikling i fengsel. De aspektene som bidrar i disse prosessene vil bli vektlagt, og det vil bli redegjort for deres betydning i danning, læring og utviklingssituasjoner for de innsattes rehabilitering.

2.1.1 Relasjonen

Ordet relasjon betyr samhørighet, forhold eller forbindelse (Aubert, 2020). Relasjon i denne konteksten vil derfor referere til en følelse av samhørighet, et forhold eller en forbindelse mellom to eller flere mennesker. Det er i relasjoner fordringer konkretiseres, gjennom relasjonen får man muligheten til å påvirke den andre. I en relasjon har man makt til å fremme eller hemme den andre, til å bygge opp eller rive ned (Eide, 2011, s. 70-71). I et møte med en annen skapes vår menneskelighet og identitet (Kristiansen, 2011, s. 34). For å gjøre videre rede for relasjonens muligheter og begrensinger, vil jeg bruke Martin Buber filosofi der relasjoner er et sentralt begrep (Kristiansen, 2011, s. 41). Han mener mennesker har en tofoldighet og har to forskjellige måter å forholde seg til andre mennesker på (Grelland, 2014, s. 120). Han skiller derfor mellom to typer relasjoner «jeg og det» og «jeg og du» som gir utgangspunkt for forskjellige måter å forholde seg til verden og andre mennesker på (Kristiansen, 2011, s. 36).

«Jeg-det»- relasjon

En «jeg-det» relasjon er en relasjon som vil føre til at man skaper en virkelighet der mennesker er ting som beveger seg på jordens overflate. Det refereres til en objektivisering av mennesker, som til eksempel kan kategoriseres som ressurssterke eller ressursvake. Dette til tross for at virkeligheten antageligvis er betydelig mer kompleks. Man forholder seg til verden på en distansert og overflatisk måte. Verden blir på denne måten noe man kan tilegne seg, i

motsetning til noe man deltar sammen i. Denne type relasjon er ikke bare kritikkverdig, da man ofte bruker store deler av livet i denne relasjonen (Kristiansen, 2011, s. 36).

I en «jeg-det»-relasjon vil man redusere en person til spesifikke evner og egenskaper (Grelland, 2014, s. 122) Man ansetter mennesker ofte etter spesifikke kvalifikasjoner, som utdanning, erfaring, alder, kjønn, etnisitet. Personen som blir valgt til stillingen blir redusert til evner og egenskaper. Det har derfor lite å si for arbeidsgiver hvordan personen har hatt det i oppveksten, hvilke filmer personen liker å se eller om personen er gift eller ikke. Så lenge ikke noe av dette går på bekostning av de ønskede egenskapene og evnene. Denne måten å se på mennesker ligner på måten vi ser på ting. Det er derfor en veldig redusert relasjon, som ikke gir innsyn i den andres kompleksitet. Denne formen for relasjon har også en naturlig begrensning i det at selv de vi kjenner best kan ta uventede valg (Grelland, 2014, s. 124). Det er ikke alltid sånn at selv om du har riktig utdanning at du er best egnet til å utføre jobben.

Denne relasjonen går også begge veier, man kan også bli sett på som et objekt av andre og derfor feller en «dom» om hva jeg er (Grelland, 2011, s. 44). Andre kan ha en annen oppfattelse av den du er, enn den oppfattelsen du har av deg selv. Derfor skaper, konstruerer og rekonstruerer et menneske sin identitet gjennom en «jeg-det»-relasjon.

Det å bli sett av andre er en nødvendighet for at vi skal leve og utvikle oss som mennesker (Grelland, 2011, s. 44).

«Jeg-du»- relasjon

Denne relasjonen inntreffer alltid i et møte mellom to personer ansikt til ansikt. Den kan inntreffe i alle situasjoner der mennesker møtes. De beste betingelsene for at denne relasjonen skal inntreffe er i situasjoner hvor det skjer et rollebytte, en uventet situasjon eller i en situasjon der det finnes fortrolighet og nærhet (Grelland, 2014, s. 128-129). I denne relasjonen blir verden opplevd på bakgrunn av det som finnes mellom dem som deltar i relasjonen. «Jeget» vil anerkjenne «duets» annerledeshet og motsatt. Relasjonen vil være preget av en «nåde» som den andre vil komme jeget i møte med. Dette skjer uavhengig av innsats og fortjeneste (Kristiansen, 2011, s. 37). Denne relasjonen er en forutsetning for all slags relasjon. Det er kun i denne relasjonen et menneske vil være i stand til å berøres av den andre (Kristiansen, 2011, s. 38).

Grelland påpeker i sin beskrivelse av «jeg-du»- relasjonen at det ligger i begrepets natur at man ikke kan vise til konkrete eksempler, da dette møtet er for komplekst. Men han gir eksempler på hvilke situasjoner denne relasjonen kan oppstå i. Som i et møte mellom to mennesker som venter i kø, og møtes i en enighet om at dette er en kjedelig situasjon (Grelland, 2014, s. 128).

2.1.2 Asymmetrisk maktforhold

Ved å se på relasjonen mellom de innsatte og de tilsatte i fengsel blir det umulig å komme utenom makt. Den innsatte er ikke i fengsel av fri vilje, men er utsatt for en straff og er tvunget til å holdes tilbake fra samfunnet. Dette skaper en asymmetri i relasjonen, og gjør den innsatte til en undertrykt i Paulo Freires definisjon.

Paulo Freire var en brasiliansk pedagog som er preget av et liv i et kolonisamfunn med sterk hierarkisk inndeling. Dette har visse likhetstrekk med dagens byråkratiske fengsler. Freires mål med sin teori er å oppnå frihet og et rikere menneskeverd. Han mener at så lenge det finnes makt, vil det alltid finnes mennesker som er undertrykte av undertrykkerens makt. Så lenge dette er tilfelle vil ingen mennesker være fri:

Ingen pedagogikk som virkelig gjør fri, vil kunne holde seg på avstand fra de undertrykte og behandle dem som stakkarer og gi dem forbilder å etterligne som stammer fra deres undertrykkere. De undertrykte må ha seg selv som eksempel i kampen for sin befrielse (Freire, 1974, s. 30).

Den undertrykte er et menneske uten frihet og menneskeverd, en som på en måte er avhengig av andre for å leve (Freire, 1974, s. 22). De lever i et håp om å bli likere undertrykkerne, de bruker dem som forbilder og ser seg selv som dårligere enn undertrykkerne. De kan derfor ikke se seg selv som undertrykte (Freire, 1974, s. 33). Det vil også eksistere en frykt for frihet, da det ligger en trygghet i det å være undertrykt og ikke måtte stå for sine egne valg og handlinger (Engebrigtsen, A. 1994, s. 25-28). Den undertrykte vil derfor ofte oppleve å trives i fangenskap og som undertrykt. Undertrykkeren hindrer den undertrykte i å være fri og selvstendig, men undertrykkeren er ikke selv fri. Han befinner seg i en evig kamp om å opprettholde makthierarkiet. Undertrykkeren objektiverer den undertrykte og gjør dem til ting som kan kontrolleres (Freire, 1974, s. 31). Det vil derfor ikke være noen i fengsel som

egentlig er fri. De tilsatte utøver makt over de innsatte og jobber hele tiden for å opprettholde et makthierarki. Målet med fengsel er å forandre de innsatte til å bli likere de tilsatte. Altså lovlydige mennesker som kan leve i samfunnet uten å begå nye kriminelle handlinger.

Et virkemiddel de undertrykte bruker er falsk gavmildhet. Dette er representert ved at de undertrykte får frie tøyler og andre goder som gjør at de trives i fangenskap (Freire, 1974, s. 42). De undertrykte vil derfor få enn forståelse av at undertrykkeren prøver å hjelpe dem. I fengsel kan dette representere for eksempel progresjon i staffen. De innsatte oppfører seg bra og får goder og tillit av de tilsatte. Et eksempel på dette kan være at en innsatt får tillit til å jobbe på et kjøkken der det finnes kniver og andre skarpe kjøkkenredskaper. Dette er en tillit den innsatte har gjort seg fortjent til å få og kan derfor representere en gave. På en annen side er dette en aktivitet den innsatte ikke ville sett på som en gave hvis dette hadde skjedd ute i samfunnet. De fleste mennesker håndterer skarpe kjøkkenredskaper uten å tenke på det som et privilegium. Det vil derfor være en falsk gavmildhet.

2.1.3 Tillit

I det relasjonelle i rehabiliteringsbegrepet vil tillit bli en avgjørende aspekt for en slik relasjon. Det er nesten umulig å finne en definisjon på tillit, for alle er preget av sine visjoner og verdsett. Harald Grimen var professor i profesjonsetikk ved Høgskolen i Oslo og professor ved senter for vitenskapsteori ved universitetet i Bergen. Han mener det tillit gjør i en relasjon bygger på hva tillitsgiveren gjør, det å overlate noe til en annens varetekt i god tro (Grimen, 2019, s. 197). For å illustrere dette bruker han et eksempel om barnevakt. Man overlater det kjæreste man har til andre i god tro (Grimen, 2019, s. 198).

Tillit nedenfra

Tillit til profesjonelle er noe annet enn tillit til venner, fordi man stoler på deres kompetanse (Grimen, 2019, s. 200). Man stoler på at de innehar kunnskap, som kanskje nødvendigvis ikke enn selv innehar, og at man har en tillit til at den profesjonelle vil anvende denne kunnskapen med gode intensjoner. Et annet viktig aspekt i tilliten til en profesjonell er at den profesjonelle yrkesutøvere ofte har en portvakt funksjon, da de kontrollerer tilgang til goder klienten ikke har, men vil ha. (Grimen, 2019, s. 201). Det kan være forskjellige goder enn ikke får tak i uten den profesjonelle. Et eksempel fra kriminalomsorgen kan være progresjon i straffen, da man er avhengig av den tilsattes bedømmelse av progresjon for å formilde straffen.

Gjensidig tillit kan være avgjørende for relasjonen mellom klient og pasient. Grimen mener at det hvis en klient ikke vil eller kan yte egeninnsats kan behandlingen mislykkes. Han refererer her til eksempler som pasienter med hjerte- og karsykdommer som ikke holder seg til oppsatte dietter. En grunn til at de ikke følger opp de profesjonelles råd kan være et fravær av tillit, fordi den ikke er gjensidig (Grimen, 2019, s. 202). Det kan også overføres til fengsel, da en innsatt ikke vil delta på noen tilbud fra fengselet som er ment rehabiliterende.

Tillit ovenfra

Dette er en form for tillit man har til for eksempel statlige myndigheter. Grimen bruker selv lisensgivning som et eksempel på en slik form for tillit. Noen mennesker får en lisens, og dermed et forvalteransvar oven er spesiell type oppgave (Grimen, 2019, s. 203). Når man har en lisens, vil dette kunne være med å styrke tilliten nedenfra som jeg har beskrevet ovenfor, men profesjonsutøveren er i dette tilfellet også gitt en tillit ovenfra. De statlige myndighetene har en tillit til at lisensinnehaveren har kunnskap og evne til å forvalte de oppgavene som blir gitt. I form av nye lover og forskrifter, kan det legges nye føringer for hvordan oppgavene skal løses. Det eksisterer derfor en forventning ovenfra at profesjonsutøverens skjønnsutøvelse er tilstrekkelig for å løse oppgaven på en akseptabel måte.

Uansett hvor tilliten kommer fra er det en risiko. Vi risikerer noe ved å gi den til noen andre, på lik linje med relasjon. Risikoen kommer på grunnlag av tillitens tro dimensjon. Man kan aldri vite helt sikkert at andre vil ta vare på vår tillit, og behandle den bra. Vi kan bare tro, men troen kan være blind.

2.1.4 Kjærlighet

En av informantene vektlegger kjærlighet som spesielt viktig i rehabiliteringen.

Kjærlighetsaspektet ved rehabiliteringen går forbi det relasjonelle, og det blir derfor nødvendig å gå dypere inn på dette begrepet. Ifølge Grelland er kjærlighet er allment, og man kan elske andre mennesker, ting, steder, tanker og mye annet. Det er ikke det samme som medfølelse eller omsorg, men fører ofte til medfølelse og omsorg (Grelland, 2020, s. 181). Vi trenger å bli elsket og vi trenger og elske, men mange mennesker befinner seg i situasjoner der det ikke er mulig å utøve kjærlighet. Det kan være barrierer i form av avstand i tid og rom, kommunikasjonsvansker, fysiske stengsler og sosial kontroll. Men vi kan på tross av disse

barrierene fortsatt elske og være glad i noen eller noe (Grelland, 2020, s. 182). Når man er innsatt i fengsel vil flere av disse barrierene være tilfelle. Frihetsberøvelsen vil lage en avstand mellom den innsatte og de eller det han elsker på utsiden av murene i varierende grad.

Grelland viser derimot videre til en utvidet analyse av Bubers teori om «jeg-du» relasjon. Det at man kan ha en *fastholdt* «jeg-du» relasjon. Det at man har følelser gjør at man kan holde noe fast på tross av de forskjellige barrierene. Det blir derfor mulig å ha en «jeg-du» relasjon som vedvarer, der man kan holde noen fast som subjekt. Det er dette som fører til den langvarige «jeg-du» relasjonen som kan vare i flere år og til og med resten av livet. Denne relasjonen kan oppstå i korte møter og eksisterer på tross av barrierene (Grelland, 2020, s. 183-185).

2.1.5 Motivasjon

Dette er relevant for denne oppgavens fokus, da dette er i tråd med rehabiliteringens mål. Det er ikke en selvfølge at de innsatte er motivert for rehabilitering. Det kan da bli nødvendig å prøve å få de innsatte til å gjøre noe de ellers ikke ville ha gjort på eget initiativ (Kuvaas, 2016, s. 51). Kuvaas og Dysvik har skrevet om motivasjon i ledelse og organisasjonsteori. Deres teori oppsummerer hva som skal til for å få det beste ut av de aller fleste (Kuvaas, 2016, s. 49). De deler motivasjon inn i tre kategorier:

Ytre motivasjon

Ytre motivasjon refererer til adferd hvor drivkraften for atferden kommer fra ytre belønning. (Kuvaas, 2016, s. 52)

Eksempler på dette kan være materielle goder, som penger, jobb stillinger eller bare det å unngå straff. Det som motiverer oss, er utenfor den egentlige jobben eller oppgaven vi utfører. For at en innsatt skal være ytre motivert for rehabilitering, kan det for eksempel være en jobb etter soning eller et hus å vende tilbake til. Det vil være en ytre belønning som ikke nødvendigvis har en dypere mening for dem, enn at det er et materielt gode som de ikke vil miste etter endt soning.

Indre motivasjon

Indre motivasjon refererer til atferd utført med bakgrunn i indre belønninger, som tilfredshet, glede eller mening knyttet til de oppgavene vi utfører. (Kuvaas, 2016, s. 52).

Eksempler på dette kan være relasjoner den innsatte er redd for å miste, eller relasjoner den innsatte har lyst til å oppnå. Den indre motivasjonen er representert av noe meningsfullt for dem, og dette vil derfor være individuelt for den enkelte innsatte.

Prososial motivasjon

Prososial motivasjon refererer til et ønske om å etterleve organisasjonens normer og verdier, gjerne som følge av at medarbeidere identifiserer seg med organisasjonen. (Kuvaas, 2016, s. 53)

Prososial motivasjon kan være et resultat av hvordan man blir behandlet (Kuvaas, 2016, s. 75). Et eksempel på dette kan være at en innsatt er motivert til å bli en del av samfunnet. Forhåpentligvis på en mer lovlydig måte etter endt soning. Det å føle at enn tilhører noe større enn seg selv kan være motiverende for denne prosessen. Ordet «organisasjon» i sitatet, kan overføres til «samfunnet» i denne sammenheng. Samfunnets normer og verdier har den innsatte ikke tidligere klart å etterleve. Etter endt soning skal de klare å mestre disse og må derfor være prososialt motivert. Man behandler andre godt hvis man selv blir behandlet godt (Kuvaas, 2016, s. 68).

2.1.6 Mestringstro

Albert Bandura er psykolog og har utviklet en kognitiv teori som omhandler troen på evnen til å mestre. Mestring var et sentralt begrep i Helse- og omsorgsdepartementets definisjon av rehabilitering (St. meld. nr. 21 (1998-1999) kap. 2.1). Det vil derfor være et viktig aspekt ved rehabiliteringen. Banduras teori handler ikke om at man må besitte spesielle evner, men å kunne ha troen på seg selv og at man skal klare det man setter seg som mål (Bandura, 1997, s. 37). Det sentrale i teorien er ordet tro. Som det kjente ordtaket «tro kan flytte fjell», vil kanskje også troen på egen evne til å mestre være avgjørende i en rehabiliteringsprosess.

Arbeidet med self-efficacy vil også bidra til arbeidet med å styre motivasjon, følelsesliv og evnen til å ta beslutninger. Forhåpentligvis vil dette igjen føre til en tillit til seg selv, og troen på at man kan håndtere utfordringer og de målene man har satt seg (Bandura, 1997). Det vil derfor være en fordel å ikke sette for høye mål for seg selv. Banduras teori kan på mange måter ligne på å øke selvtillit. Det som derimot skiller dem er at self-efficacy retter seg mot mer konkrete handlinger, og om hvordan man skal få nok tro på egne evner til å mestre dem. Det er fire hovedkilder som kan utvikle self-efficacy:

1. Den første handler om selvopplevd mestring som målestokk på evner.
2. Den andre er mestrings gjennom observasjon og sammenligning med andres dyktighet.
3. Den tredje er oppmuntring fra andre om at man innehar visse evner.
4. Den fjerde er egen vurdering av fysikk og følelsesliv i møte med oppgaven man skal løse. (Bandura, 1997, s. 79).

Det vil derfor være en mulighet å bruke disse fire hovedkildene for å se hvorvidt de innsatte har utviklet en mestringstro. Mestring er avgjørende for å kunne si om de innsatte er rehabilitert, da de skal mestre det å leve et liv uten å begå nye kriminelle handlinger. Det at de innsatte får en økt tro på seg selv og sin evne til å mestre utfordringer de møter, er derfor av stor betydning for rehabiliteringen.

2.1.7 Å mestre livet

Selv om man igjennom fengselets rehabiliteringstiltak kan utvikle en mestringstro, vil det å mestre livet utenfor fengselets murer være det avgjørende for rehabiliteringen. Selv om man mestrer et liv innenfor fengselsmurene, vil livet ute i samfunnet by på nye utfordringer som skal mestres. Hans Inge Sævareid har i boken *Til den andres beste* (2020), skrevet et kapittel som omhandler menneskearbeid og ekspertarbeid i veiledning, hvor han klargjør veiledningssamtalens mål, som er det å hjelpe veisøker til positiv endring og utvikling. For å gjøre dette bruker han Aaron Antonovsys teori om *salutognese*, som betyr «det som fremmer helse» (Sævareid, 2020, s. 41). Veiledningssamtalens mål er i tråd med oppgavens rehabiliteringsbegrep og vil derfor kunne være relevant for å svare på problemstillingen.

Aaron Antonovsky var en medisinsk sosiolog, som gjorde en undersøkelse på mennesker som tidligere hadde sittet i konsentrasjonsleir. Han ville finne ut hva som fikk dem til å mestre

livet i etterkant av de forferdelige opplevelsene disse menneskene hadde hatt i konsentrasjonsleiren. Han så at det var flere som mestret livet i stor grad på tross av de ellers helsesvekkende omstendighetene. Han oppdaget at mennesker som blir utsatt for omstendigheter som gjør folk syke, nettopp ikke blir syke. Gjennom intervjuene sine fant han tre sterkt fremtredende egenskaper hos de som mestret livet. En opplevelse av; begripelighet, håndterbarhet og meningshelhet. Antonovsky mente at dette var forutsetninger for mestring, altså betydningsfulle i vår evne til å endre og utvikle oss (Sævareid, 2020, s. 40-43).

Antonovsky har i sin teori et grunnleggende menneskesyn om at mennesket har en iboende evne til å tilpasse seg (Sævareid, 2020, s. 44). Vår evne til mestring mente Antonovsky var en sum av om våre utfordringer er:

- a. Begripelige: om utfordringen vi møter er strukturerte, forutsigbare og forklarlige.
- b. Håndterbare: om man har tilgang til ressurser for å møte utfordringer
- c. Meningsfulle: oppfatter problemene som utfordringer for øvrig trusler, som er verdt å investere tid i.

Summen av disse er det Antonovsky kaller *Sense of coherence* eller en *Opplevelse av sammenheng* som Sævareid har oversatt det til. Det å ha en opplevelse av sammenheng er derfor en forutsetning for å mestre de utfordringen man møter i livet, som igjen er en forutsetning for endring og utvikling. (Sævareid, 2020, s. 44-45). Vår evne til mestring vil også derfor være knyttet til rehabilitering i fengsel, som skjer som en følge av at mennesker endres og utvikles. Det er derfor mulig at hvis de innsatte klarer å mestre de utfordringene Antonovsky vektlegger, øker muligheter for at den innsatte skal bli rehabilitert. Det vil derfor være interessant å se på for å kunne svare på problemstillingen.

2.2 Fengselet – funksjon og formål

For å redegjøre hva en fengselsinstitusjon er vil jeg først presentere fengselets funksjon.

Erving Goffman er en Kanadisk samfunnsforsker som utførte et stort feltarbeid i et psykiatrisk sykehus i USA. Han fant gjennom denne studien tydelige likheter mellom forskjellige institusjoner, og har derfor bidratt med en institusjonsteori som beskriver fengselet og dets funksjoner. Jeg vil derfor kort presentere Goffmans teori for å vise til fengselets funksjon.

Kriminalomsorgens straffgjennomførelse er vedtatt av Stortinget. Kriminalomsorgens gjelder vedtekter introduseres i Stortingsmelding nr. 37 Straff som virker- mindre kriminalitet- tryggere samfunn (2007-2008) (Kriminalomsorgen, 2021). I Norsk sammenheng bygger kriminalomsorgen på fem grunnpilarer, som vil være grunnlaget for fengselets funksjon. De fem grunnpilarenes kategorisering vil være en logisk struktur på redegjørelsen av teoretiske rammefaktorer for fengselet som institusjon. Her vil det bli trukket ut de elementene som gjør seg gjeldene for fengselet som en rehabiliterende institusjon. Avslutningsvis i dette delkapittelet vil det bli presentert mulige negative effekter av soningen i fengsel, for å se om dette er relevant for informantenes opplevelse av rehabilitering.

2.2.1 Fengselets funksjon

En fengselsinstitusjon er av Goffmans definisjon en total institusjon. Det vil si at det begrenser sosiale samspill, interaksjonen med omverden og muligheten til å gå hvor og når man vil. En total institusjon inneholder mennesker som er en fare for samfunnet, som man derfor må beskytte samfunnet ifra. Den kan også inneholde mennesker som av forskjellige grunner ikke kan utsettes for samfunnet, men må beskyttes fra andre (Goffman, 1967, s.11-13). Denne definisjonen av en total institusjon illustrerer hvordan straffen virker i tråd med sitt formål, da det er frihetsberøvelsen som er straffen. Man skal ikke straffes ytterligere (St.meld. nr. 37, (2007-2008), s 22). Goffman mener også at den totale institusjonen virker som et drivhus til å forandre mennesker i (Goffman, 1967, s. 18). Det vil med dette som grunnlag være en institusjon, der menneskene av forskjellige grunner er fratatt friheten med et mål om å forandres.

Kriminalomsorgen som virksomhet bygger i dag på fem pilarer, videre vil disse bli presentert med hensikt om å få et bilde av kriminalomsorgens formål og verdier:

Den første grunnpilaren: Formålet med straffen

Straffelovgivningens formål er å motvirke handlinger som er kriminalisert (St.meld. nr. 37, (2007-2008), s. 19). Fengselet skal virke individualpreventivt, det vil si at frihetsberøvelsen skal hindre nye lovbrudd, avskrekke og forbedrende tiltak. Individualpreventive tiltak er først å gjøre det fysisk vanskelig for den innsatte å begå ytterligere lovbrudd, ved frihetsberøvelse. Fengselet skal ha en uskadeliggjørende virkning på den innsatte. De avskrekkende

virkningene ved fengselet, er at den innsattes opplevelse er så negativ at de i fremtiden vil avstå fra kriminelle handlinger. Den forbedrende virkningen skjer når den innsatte innser at handlingen som er begått var gal. Det vil derfor bli lagt til rette for en egeninnsats for å motvirke nye straffbare handlinger (St.meld. nr. 37, (2007-2008), s 20)

Den andre grunnpilaren: Humanistisk menneskesyn

Fengselet skal bygge på en ide om at mennesket er unikt og ukrenkelig (St.meld. nr. 37, (2007-2008), s 20). Det vil si at rehabilitering ikke kan påtvinges de innsatte i motsetning til frihetsberøvelsen. Kriminalomsorgen vil derimot jobbe for å motvirke destruktiv atferd, men det kan ikke pålegges den innsatte. De skal behandles humant.

Den tredje grunnpilaren: Rettsikkerhet og likebehandling

Dette prinsippet handler om at like tilfeller skal behandles likt, praksisen skal være ensartet. Det er derimot gjort rom for individuelle forskjeller, der hver enkelt har ansvar for sin egen rehabilitering (St. meld. nr. 37, (2007-2008), s. 21).

Den fjerde grunnpilaren: Den domfelte har gjort opp for seg når straffen er sonet

Den innsatte skal etter dette prinsippet få en ny sjanse i samfunnet etter endt soning. Dette viser seg å by på utfordringer, da arbeidsgivere ofte ikke vil ansette tidligere innsatte (St. meld. nr. 37, (2007-2008), s. 22). Prinsippet er derimot viktig for den tidligere innsattes rehabilitering og reintegrering i samfunnet. Da målet med rehabiliteringen er å redusere tilbakefall til ny kriminalitet, vil det være avgjørende at den tidligere innsatte ikke lenger ser på seg selv som kriminell.

Den femte grunnpilaren: Normalitetsprinsippet

Dette prinsippet er nedfelt i norsk lov, og innebærer at soningen skal være så tilsvarende samfunnet som mulig. De innsatte skal derfor behandles med respekt og verdighet, de skal ha mulighet til utdanning, arbeid, kulturelle aktiviteter og annen form for sysselsetting. Det er frihetsberøvelsen som er straffen, og den innsatte skal ikke straffes ytterligere. Meningen med normalitetsprinsippet er at skadevirkningen av soningen skal minimaliseres (St. meld nr. 37, (2007-2008), s. 22).

2.2.2 Mulige negative effekter av soning i fengsel

På kriminalomsorgens hjemmeside viser de til en forenklet presentasjon av staffens formål.

Kort sagt skal straffen virke avskrekkende for andre, den skal gjøre det umulig å gjøre nye forbrytelser mens man soner straffen og den skal virke rehabiliterende. (Kriminalomsorgen, 2021)

Dette sitatet viser til kriminalomsorgens overordnede mål som er straff, men også hvordan man ikke kommer utenom straff aspektet selv om fokuset i denne oppgaven er på rehabilitering. Dr. Theodore L. Dopat var en Amerikansk Psykiater som tok sterk avstand fra straff på både moralsk og vitenskapelig grunnlag. Han mente at straff ødela relasjonen mellom den som straffer og den som blir straffet, man vil derimot svekke motivasjonen den straffede har for å nå et mål (Dopat, 2007, s. 8). Dette kan medføre uheldige konsekvenser for rehabiliteringsaspektet. Det kan derimot tolkes som at straffen kan virke ødeleggende for rehabiliteringstanken i fengsel.

Den straffede vil også kunne få langvarige skader fra straff, som kan føre til sinne, hat, hevnlyst og mindre medfølelse (Dopat, 2007, s. 11). Fengselsstraff kan altså bidra til å gjøre kriminelle mennesker til enda mer kriminelle (Dopat, 2007, s. 70). Fengselet som institusjon vil da nærmest virke som en fabrikk av kriminelle.

Sosiologen Donald Clemmer studerte effekten fengsel har på menneske. I hans studie kom det frem at innsatte helt fra starten av soningen måtte innfinne seg med de uskrevede reglene som finnes i fengsel og gå inn i en rolle som innsatt. Dette var bare begynnelsen på en psykologisk prosess hvor de innsatte internaliserer de eksisterende normene, verdiene, kulturene og skikkene som finnes i fengsel. Dette kaller Clemmer for «prizonisation» (Dopat, 2007, s. 93). Med prizonisation vil derfor fengsel kunne fungere som en skole for å bli kriminell, og derfor ha motsatt effekt av rehabilitering. De samme parallellene trekker Andreas Ribe Nyhus i sin doktorgradsavhandling. Han sammelinger fengsel med en treningsleir, der man bygger en forbryters moral eller habitus. Han mener fengsel kunne minne om en konferanse mellom kriminelle, som lærte hverandre nye tips og triks (Nyhus, 2020, s. 199).

Enda en mulig effekt av soning kan være stigmatisering. Goffman definerer stima som en sosial prosess hvor et menneskes normale identitet endres eller ødelegges som konsekvens av kategorisering, reaksjoner og bedømmelse fra omgivelsene (Goffman, 2009, s. 20). Det vil derfor være rimelig å anta at noen vil kjenne på en slik stigmatisering etter endt soning. Selv

om det er et av de grunnpilarene i kriminalomsorgen at den domfelte har gjort opp for seg etter endt soning, vil de fortsatt kunne være bærere av en stigmatisering fra samfunnet. Dette vil bli opprettholdes av samfunnets normative strukturer (Goffman, 2009, s. 24). For å bli fri fra dette, må man altså bryte med denne strukturen, for egen og for samfunnets annerkjennelse. Stigmatisering vil derfor være en negativ konsekvens av soning, og vil virke mot straffens rehabiliterende hensikt.

2.2.3 Fengsel som en pedagogisk institusjon

Fengselet kan på den ene siden beskrives som en «total institusjon» som både fratrar de innsatte sin frihet, samtidig som den også skal beskytte borgere for mennesker som ikke «kan utsettes for samfunnet». Målet for institusjonen er at de innsatte i fremtiden skal avstå fra kriminelle handlinger (St.meld. nr. 37, (2007-2008), s. 19). Fengselsstraffen har fra 1900 tallet omfattet både frihetsberøvelse og omdannelse av individene (Foucault, 1977, s. 199). Det er her det pedagogiske aspektet befinner seg, nemlig i troen på at mennesker kan forandre seg, få nye innsikter, gjøre opp for seg og komme på bedre tanker. Pedagogikk handler om menneskelig oppdragelse, undervisning og danning (Korsgaard et al., 2018, s. 44). Selv om dette finner sted innenfor en institusjon som det fengslet er, med alle de mulige negative effektene av soningen. Så kan en diskutere hvordan denne læringen og forbedringen skal skje og hvordan den oppleves for den innsatte.

2.3 Rehabilitering

Rehabilitering er et omfattende begrep som brukes på ulike måter i forskjellige sektorer og faggrupper. Definisjonen vil variere noe fra fagfelt til fagfelt.

Selve begrepet rehabilitering kan ha to betydninger: a) gjeninnsettelse i tidlig verdighet og stilling, eller b) sette i funksjonsdyktig stand igjen. (Mæhlum, 2020).

Med denne forståelsen av begrepet vises det til en tanke om at personen som skal rehabiliteres har vært i funksjonsdyktig stand, og har hatt en verdighet og en stilling de skal tilbake til.

2.3.1 Rehabiliteringsbegrepet i et helseperspektiv

De fleste vil nok forbinde rehabiliteringsbegrepet med en mer somatisk forståelse, der det handler om fysiske funksjoner. I Helse- og omsorgsdepartementets stortingsmelding nr. 21 defineres begrepet slik:

§3 som tidsavgrensede, planlagte prosesser, med klare mål og virkemiddelet, hvor flere aktører samarbeider om å gi nødvendig bistand til pasientens og brukerens egen innsats for å oppnå best mulig funksjons- og mestringsevne, selvstendighet og deltakelse sosialt og i samfunnet. (St. meld. nr. 21 (1998-1999) kap. 2.1).

Denne definisjonen retter seg mot alle som har en form for funksjonsnedsettelse, da den også inkluderer mestringsevne, selvstendighet og sosialt og deltakelse i samfunnet som mål for rehabiliteringen. Den setter også noen rammer for hvordan man best når målet, da de viser til tidsavgrensede, planlagte prosesser med klare mål og virkemiddelet. Rehabiliteringsbegrepet presenteres som relativt synonymt med eller som en underkategori av begrepet behandling. De samme parallellene trekker også Fredwall ved å vise til Platons syn på kriminelle. De kriminelle er syke mennesker som skal igjennom en behandling for å bli friske (Fredwall. T, 2015, s. 86).

2.3.2 Rehabiliteringsbegrepet i Justis og politidepartementet perspektiv

Soningen må ha et hensiktsmessig innhold (St. meld. nr. 37, 2007-2008, s. 105).

Det er derfor etablert flere tiltak som skal virke rehabiliterende på den innsatte. Kort oppsummert er dette tiltak som det å tilrettelegge for arbeid, undervisning og forskjellige autoriserte programmer som skal møte individuelle behov. I tillegg kommer disiplinære tiltak og muligheter for permisjons ordninger og helsetjenester (St. meld. nr. 37, 2007-2008, kap. 9). I en total institusjon vil man gjøre daglige gjøremål, soving og arbeide ofte i store grupper, med påtvingende aktiviteter for å nå institusjonens offisielle mål. Barrierene mellom de forskjellige aktivitetene vil derfor reduseres i forhold til hverdagen ute i samfunnet (Goffman). Rehabiliteringsbegrepet blir avgrenset til redusert tilbakefall til ny kriminalitet (St. meld. nr. 37, (2007-2008), s. 8). Dette er en veldig redusert, men konkret definisjon av begrepet rehabilitering. Dette vil gjøre begrepet lett håndterlig og målbart, men det viser ikke

til kompleksiteten ved rehabiliteringsprosessen, noe Helse- og omsorgsdepartementet gjør i større grad.

For å nå målet må man gjennom en prosess. I stortingsmeldingen vektlegges tiltak som skole, arbeidstrening, kulturtilbud, fritidsaktiviteter og motivasjonsarbeid. Det vektlegges også at den innsatte skal få erfaringer med å ha frihet under ansvar, det er derfor mulig å jobbe seg opp en tillit. Dette kalles progresjon i straffen (St. meld. nr. 37, (2007-2008), s. 109).

2.3.3 Oppgavens rehabiliterings definisjon

Som man kan se i de forskjellige definisjonene av rehabiliterings begrepet, kan man tolke det som en forventning om en utvikling. At noe skal bli til noe annet enn det det for øyeblikket er. Et typisk pedagogisk perspektiv på rehabiliteringsbegrepet er å se på hele mennesket. Dette er forenelig med Justis- og politidepartementets sin definisjon. Hvordan vi lærer og utvikler oss en kilde til vekst, i en relasjonell tilnærming. Helse- og omsorgsdepartementet sin definisjon der det refereres til at man skal bidra i en prosess mot et gitt mål. Jeg vil derfor konkludere med at et pedagogisk perspektiv på rehabiliteringsbegrepet vil være; en relasjonell tilnærming til læring, utvikling og vekst, der hele mennesket er i fokus.

I dette kapittelet har jeg gjort rede for det pedagogiske perspektivet i oppgaven, med de aspektene som viser seg å ha en betydning for rehabiliteringen i fengsel. Videre har jeg vist til fengselet som institusjon og dets funksjon og mål. Til slutt har rehabiliteringsbegrepet blitt presentert i forskjellige perspektiver, med en avsluttende konklusjon som vil være gjeldene for oppgaven. Jeg har med dette forsøkt å skape et teoretisk rammeverk som gjør oppgaven oversiktlig og forståelig for leseren. Begreper som er viktige for oppgaven er blitt definert og gjort rede for. De pedagogiske forestillingene vi nå går videre med i det metodiske og drøftingen er, en tro på menneskets evne og mulighet til utvikling og læring. Med dette skal det i lys av dette teoretiske rammeverket være mulig å svare på problemstillingen ved hjelp av funn i kapittel fire og drøftingen i kapittel fem.

3 Metode

I denne delen av oppgaven vil de forskningsmetodiske valgene som er blitt tatt for å besvare problemstillingen bli presentert. Først vil den vitenskapelige tilnærmingen bli presentert som ramme for hele prosjektet. Videre vises det til hvilke forskningsmetoder som er valgt og hvorfor de egner seg best til å svare på problemstillingen. Avslutningsvis vil jeg argumentere for etiske betraktninger og oppgavens kvalitet. Hensikten med dette er å skape en gjennomsiktighet i oppgaven, slik at leseren selv kan vurdere oppgavens kvalitet.

3.1 Kvalitativ forskningsmetode

I denne studien blir det å bruke en kvalitativ tilnærming fremstå som best egnet for å svare på problemstillingen jeg ønsker å undersøke. En kvalitativ metodes gir mulighet til å se for eksempel hvordan noe gjøres, sies, oppleves, fremtrer eller utvikles. Dette gjøres ofte via å beskrive, prøve å forstå, fortolke eller dekonstruere menneskelige erfaringers kvalitet (Brinkmann & Tanggaard, 2015, s. 13). Denne oppgaven skal på et individuelt nivå, undersøke tidligere innsattes opplevelse av rehabiliteringen i fengsel. Det vil derfor være en fortolkning av kvaliteten på det som sies er opplevd. Det vil derfor være kontekstavhengig, spesifiserende og totaliserende beskrivelser som vil bli gjengitt. Individet vil være i fokus og det er personlige erfaringer som ikke kan generaliseres som blir beskrevet (Karpatschof, 2015, s. 450). En kvalitativ forskningsmetode vil derfor være mest hensiktsmessig å bruke for å svare på problemstillingen i denne oppgaven.

3.2 Hermeneutikk

Hans-Georg Gadamer var en tysk filosof som har vært sentrale i hermeneutikken. Han mener at vi fra fødselen av preges av historiens omstendigheter. Våre muligheter i livet avhenger i større og mindre grad av disse omstendighetene som former oss, før vi kan innvirke på våre omstendigheter. Dette er en prosess der det subjektive, det objektive, det individuelle og det allmenne blir formidlet i form av språk og tekst (Mårtensson og Puggaard, 2016, s. 208). Hermeneutikk som metode handler om å forstå menneskers væremåte og eksistens, og er ikke begrenset til ren teksttolking (Gilje, 2019, s. 155).

Menneskesynet i hermeneutikken vil se på mennesket som et historisk individ, som hele tiden vil tolke verden i lys av sin egen kultur, personlighet, utvikling og politisk og sosialt ståsted. Man må forstå mennesket ut ifra den tiden det lever i og ut fra de omstendighetene som preger menneskets tilværelse. Når man skal forstå en tekst må man derfor tenke på at det er en prosess der det er to horisonter som forenes, nemlig leseren og teksten. Man har en forventning til teksten i forkant, og forståelsen utvides mens man leser (Mårtensson og Puggaard, 2016, s. 209). Dette kaller Gilje for horisontsammensmelting (Gilje, 2019, s. 154). Leserens forståelse og tolkning av denne teksten vil derfor være preget av leserens allerede eksisterende forforståelse og erfaringer med temaet i teksten.

Hermeneutikken er en holistisk forskningsmetode, som søker å se en helhet via deler. Med en hermeneutisk tilnærming vil man ta utgangspunkt i en mening om at når vi skal forstå noe, må man bevege seg fra forståelsen av en helhet til forståelsen av delene og deretter tilbake til helheten igjen. Dette er den hermeneutiske sirkelen (Gilje, 2019, s. 156). Et annet viktig begrep i hermeneutikken er barmhjertighetsprinsippet. Det vil si at man alltid skal begynne et forskningsarbeid med en forforståelse av at det som forskes på er koherent og at det som blir sagt i intervjuet er sant (Gilje, 2019, s. 156). Det kan tolkes som at en ser en sammenheng mellom en persons liv og fortellingene de forteller. Det kan også tolkes som at det som blir sagt i intervjuet er troverdig og at man stoler på det som blir sagt. Dette anser jeg som å være et godt utgangspunkt for et intervju. På tross av at man ofte skal stille seg kritisk vil en barmhjertig tilnærming muligens kunne gi en større trygghet til informanten.

Denne oppgaven har en hermeneutisk vitenskapelig forankring. Det vil si at den forøker å belyse en helhetlig forståelse av flere separate deler. Man vil gjennom prosjektet etterstrebe en nøytral holdning som forsker, men man må også anerkjenne at dette ikke er realistisk. Fordommer handler om at noe er dømt på forhånd. Man vil alltid ha med seg en forforståelse. Man kan aldri møte som «blanke tavler». I møte med andre burde man prøve å frigjøre seg fra fordommer og møte andre med et åpent sinn (Mårtensson og Puggaard, 2016, s. 210). Det blir derfor et mål å være bevisst på mine fordommer, så jeg kan stille så åpen, lyttende og nøytral som mulig til intervjuene og i analyseringen av funnene.

3.2.1 Forforståelse

Det er umulig å være verdinøytral uten å først gjøre seg kjent med egne verdier og holdninger (Brinkmann, 2015, s. 468). Som barnehagelærer har jeg lite forkunnskap om fengselet som institusjon eller om rehabilitering som begrep. Jeg har aldri jobbet i fengsel og kjenner ikke noen som soner eller har sonet i fengsel veldig godt. Fengsel er en institusjon som fascinerer meg, med dens strenge kontroll og rutiner. Fengselet kan antas å være en av de eldste institusjonene vi har. De bærer også mange av de samme pregene som andre institusjoner, som for eksempel det at de rommer mange mennesker som må forholde seg til gitte normer og regler for den gitte institusjonen. For å illustrere dette vil jeg presentere to sitater, et fra justis- og politidepartementets Stortingsmelding nr. 37 (2007-2008), og et fra kunnskapsdepartementets Rammeplan for barnehage (2017).

Målet for kriminalomsorgens faglige virksomhet er en straffedømt som når dommen er sonet, er stofffri eller har kontroll over sitt stoffbruk, har et passende sted å bo, kan lese, skrive og regne, har en sjanse på arbeidsmarkedet, kan forholde seg til familie, venner og samfunnet for øvrig, evner å søke hjelp for problemer som måtte oppstå etter løslatelsen og kan leve uavhengig. (St. Meld. 37, 2007-2008, s. 9).

I Barnehagen skal barn få leke og utfolde skaperglede, undring og utforskertrang. Arbeid med omsorg, danning, lek, læring, sosial kompetanse og kommunikasjon og språk skal ses i sammenheng og samlet bidra til barns allsidige utvikling. (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 19).

I disse sitatene vises likheter mellom de tilsynelatende forskjellige institusjonene. Begge viser til et mål om økt selvstendighet og evne til å klare seg selv. De vektlegger begge språklige og kommunikative ferdigheter, st. meld nr. 37 ved lesing og skriving og kunnskapsdepartementet ved kommunikasjon og språk (St. Meld. 37, 2007-2008, s. 9). De vektlegger sosiale ferdigheter St. Meld. nr. 37 ved å ha som et mål at den innsatte skal kunne forholde seg til familie, venner og samfunnet for øvrig og kunnskapsdepartementet ved lek, danning og sosial kompetanse. Begge sitatene viser til en helhetlig utvikling av mennesket mot et mål om å passe inn i samfunnet. Jeg vil derfor ha med meg en erfaring fra en institusjon med fokus på læring og utvikling til en annen. Institusjons aspekt ved fengsel vil derfor ikke være helt ukjent for meg.

Hva jeg leser i forkant av intervjuene vil også være en del av min forforståelse. Før jeg også gjennomfører intervjuene skal jeg utforme en intervjuguide, det blir derfor nødvendig å lese om fengsel og rehabilitering for å kunne formulere gode spørsmål til informantene. Det jeg leser i forkant er derfor relevante master og doktorgradsavhandlinger, stortingsmeldinger, teorier og rapporter for å gjøre meg kjent med det temaet jeg skulle snakke om. Med litt kunnskap i forkant av intervjuene vil jeg unngå å bruke unødvendig tid på emner som viser seg å ikke være relevant i ettertid. Det vil også være nyttig i forhold til at jeg har et grunnlag for å stille spørsmålene, jeg er ikke helt uvitende om temaet.

Dette er en problemstilling jeg har valgt av interesse og nysgjerrighet. Jeg begynner derfor dette prosjektet med en høy grad av engasjement og nysgjerrighet. Jeg ser frem til å lære mye mer om fengsel og rehabilitering og gleder meg til å utføre intervjuer for å få mer innsikt i de forskjellige erfaringer tidligere innsatte har. Det kan oppstå moralske utfordringer, da dette er mennesker med et tidligere kriminelt liv som er ukjent for meg. Personlig har jeg stor tiltro til kriminalomsorgens rehabiliteringssystem og merker kanskje en litt naiv tilnærming til de tidligere kriminelle, da de eneste følelsene jeg har i forkant av intervjuet er nysgjerrighet og engasjement. Ringereide påpeker i sin masteroppgave at han er litt skremt i forkant av intervjuene (Ringereide, 2014, s. 35). Dette vil være en logisk reaksjon når noe er ukjent. Han har betydelig mer erfaring fra kriminalomsorgen enn det jeg har. Jeg klarer likevel ikke å kjenne noen form for redsel.

3.3 Intervju

I denne delen vil jeg gjøre rede for valg av metode for datainnhenting, som vil være intervju. Videre vil jeg gå nærmere inn på hvordan det er tenkt at man på best mulig måte vil få best kvalitet på dataene som innsamles. Intervju er en måte å få kunnskap om menneskers livssituasjon, meninger, holdninger og opplevelser på (Tanggaard & Brinkmann, 2015, s. 29). Det vil derfor være hensiktsmessig å benytte seg av intervju som metode for å få kunnskap om de tidligere innsattes opplevelse av rehabilitering. Gjennom et intervju vil man få tilgang til informantens livsverden. Det vil si informantens oppfattelse av eget hverdagsliv (Tanggaard & Brinkmann, 2015, s. 31).

3.3.1 Semistrukturert intervju

I et semistrukturert intervju er det en fordel å ha noe kunnskap om det man skal spørre om, og ha noen utvalgte spørsmål på forhånd. Det vil samtidig være et mål å stille til intervjuet med en «bevisst naivitet» (Tranggaard & Brinkmann, 2015, s. 37). Med en «bevisst naivitet» vil man ha nok kunnskap om et tema til å stille gode spørsmål, som ikke er for ledende for intervjuet, noe som vil være avgjørende for å få informanten til å formulere seg narrativt. Det kan også gjøre noe med maktforholdet i intervjuet, som allerede er preget av asymmetri da det er meg som forsker som setter tema for samtalen. Ved å stille med en «bevisst naivitet» vil dette kunne gjøre noe med relasjonen i det informanten oppfattes som eksperten.

Intervjuet er semistrukturert. Ved å bare lytte til informanten vil man kanskje også komme innom noen av de allerede formulerte forskningsspørsmålene uten å trenge å stille spørsmålet høyt (Tanggaard & Brinkmann, 2015, s. 38). Med dette vil informanten få muligheten til å konstruere sin egen fortelling i intervjuet, hvor de elementene informanten vektlegger kommer frem i lyset. Det vil være en fordel å være lyttende å la informanten få si det de har å si, uten avbrytelser. Dette kan også føre til at intervjuet vil bli mer som en samtale, selv om noen spørsmål er planlagt på forhånd.

3.3.2 Utforming av intervjuguide

I utformingen av intervjuguiden ble det klart at jeg ville ha en narratologisk tilgang til spørsmålene. En narratologisk studie er en studie av fortellinger (Czarniawska, 2015, s. 273). Denne studien handler om nettopp det å studere tidligere innsattes opplevelse av rehabilitering i fengsel. Et mål ble derfor å formulere spørsmålene slik at informanten ville formulere seg narrativt.

Narratologi hviler på den epistemologiske tanken om at mennesker skaper mening av tilfeldige hendelser ved hjelp av historiestruktur (Bell, 2002, s. 207) Det vil si at vi velger elementer som vi gjenforteller i form av en fortelling. En fortelling har ofte en tidsdimensjon – fortid, nåtid og fremtid. Narrativ forskning vil derfor være en mulighet til å få frem det informanten mener er viktig og verdsetter. Det vil gi dem muligheten til å formulere seg med de ordene de mener er dekkende for opplevelsen. Det vil altså være informantene som styrer det som vektlegges i oppgaven. Kjentegn ved den narrative analysen er at man tolker og konstruerer en mening av innholdet, ut ifra de narrative som er tilgjengelig for oss.

Fortellingene vil derfor alltid forandres i lys av nye erfaringer og i nye kontekster (Bell, 2002, s. 208).

I intervjuguiden ble spørsmålene også delt temaer i kronologisk rekkefølge etter tid. Kategoriene ble: utgangspunkt før soning, rehabiliteringsprosessen under soning, rehabilitert etter soning. Dette ble gjort for å ha en god oversikt gjennom intervjuet, uten å måtte se for mye ned på arket under utøvelsen av intervjuet. Det vil også gi en narrativ kunnskapstilnærming. En narrativ kunnskapstilnærming vil si at man tar ulike handlinger, hendelser og begivenheter i menneskers liv og tematiserer dem til en tidsmessig organisert helhet (Palkinghorne, 1995, s. 5). Dette vil gjøre det mer oversiktlig under intervjuet, men også etter intervjuet, i transkribering og analyseprosessen.

I selve gjennomføringen ble spørsmålene ikke stilt i rekkefølgen de var satt opp i, men ble oppfølgingsspørsmål etter hvert som informanten fortalte om sine opplevelser. Ved å stille åpne spørsmål fra starten vil man få informanten til å formulere seg narrative (Tanggaard & Brinkmann, 2015, s. 41). De mer åpne spørsmålene ble derfor stilt fra starten, deretter spisser spørsmålene seg mer mot det personlige mot slutten av intervjuet. Dette kan være spørsmål som «kan du fortelle litt mer om livet ditt før soning?», som kan virke veldig påtrengende om man ikke har opparbeidet en god flyt og en trygghet i samtalen.

For å få så mye relevant informasjon som mulig er oppfølgingsspørsmål viktig. En god lytter kan bringe frem antakelser som enda ikke er formulert (Kristiansen, 2014, s.78). Det ble derfor lagt opp til rom for korte oppfølgingsspørsmål, der jeg ante at informantene hadde mer å fortelle. For å få en god flyt i samtalen blir det viktig å opparbeide en tillit. Grimen definerer tillit ved å vise til hva tillit gjør, det å overlate noe til andres varetekt i god tro (Grimen 2019, s. 197). I dette intervjuet er det informantene som skal overlate sine fortellinger til meg i god tro.

Et annet bevisst valg i intervjuguide, er å unngå og å fokusere på lovbruddet informantene har begått. Med et perspektiv på rehabilitering som omfatter hele mennesket, kan det fort bli mye fokus på straffen ved å snakke om lovbruddet. Dette ville tatt intervjuet i en uønsket retning. Lovbruddet er ikke relevant for oppgaven, da oppgavens hensikt er å se på muligheter der det eksisterer problemer. Derimot er det en mulighet for at slike detaljer vil komme frem under intervjuet i informantens fortellinger. Hvis dette blir tilfelle vil det bli vurdert som relevant i

lys av informantens vektlegges på temaet. Oppgaven ønsker i utgangspunktet et mer fremtidsrettet fokus, og spørsmål om lovbrudd kan virke invaderende på informanten.

3.4 Utvalg og gjennomføring

Her vil jeg først presisere kriteriene for å være med i dette prosjektet. Deretter vil de utvalgte informantene kort bli presentert. Videre vil jeg gjøre rede for hvordan de ble rekruttert til prosjektet og hvordan intervjuene ble gjennomført og tanker jeg gjorde meg rundt dette.

3.4.1 Utvalg

Utvalget er valgt strategisk i forhold til problemstillingen og vil derfor bestå av tidligere fengselinsatte. Informantene har opplevd rehabiliteringssystemet i fengsel, og sitter derfor med erfaringer. Det er også viktig å poengtere at de informantene som blir intervjuet ikke vil ha identiske historier med noen andre som har vært gjennom lignende eller samme fengsel, og vil derfor kun gjengi sin subjektive opplevelse av rehabilitering i fengsel. For å allikevel få et så helhetlig bilde som mulig blir det intervjuet tre tidligere innsatte, med betydelige nyanser.

Nyansene i utvalget vil i hovedsak dreie seg om tiden de har sonet, altså lengde på dom. Det vil naturligvis også være litt nyanse i for eksempel etnisitet og sosialt nettverk som også kunne vært interessant å se nærmere på, men jeg velger å ikke utdype dette i denne omgang. Det vil til en viss grad likevel komme frem i funnene, men det vil ikke vektlegges i stor grad. Dette gjøres for å avgrense oppgaven. Som presentert tidligere skal fengsel ha en rehabiliterende virkning, uavhengig av dom og fengsel institusjon. Utvalget vil derfor bestå av informanter med forskjellige dommer. Dette utvalget vil ha veldig forskjellige grunnlag for å si noe generelt om rehabiliteringen i fengselet. Informantene vil kunne representere veldig forskjellige opplevelser av soning med tidsaspektet som avgjørende.

Her presenteres utvalget kort, med fiktive navn:

- **Geir** er en mann på 28 år. Han sonet i 4 måneder i lavsikkerhetsfengsel for 5 år siden. Han er i dag i arbeid og har en samboer han eier et hus sammen med.

- **Kåre** en mann på 30 år. Han sonet 16 måneder, der han sonet mesteparten i høysikkerhetsfengsel, men hadde også to måneder i lavsikkerhetsfengsel mot løslatelsen for 6 år siden. Han er i dag student, han har et barn og en samboer han eier et hus sammen med.
- **Kjell** er en mann på 38 år. Han har 13 dommer bak seg, og har sonet 9 ganger i varierende lengde i både høy- og lavsikkerhetsfengsel for 4 år siden. Han er i dag i arbeid og har fire barn og en kjæreste.

3.4.2 Rekruttering

Ved rekruttering av informanter brukes det bekjente av meg, som igjen kjente andre som det kunne være aktuelt å ta kontakt med. De tidligere innsatte blir tatt kontakt med via Facebook eller på SMS direkte av meg. Per melding vil det bli gitt ut litt informasjon om prosjektet, kun det praktiske og en kort forklaring på problemstillingen. Ved å bruke Facebook og SMS vil jeg prøve å gjøre det å delta på prosjektet så jordnært som mulig. Hvis jeg hadde sendt et brev eller epost kunne det fort blitt litt for formelt, noe jeg ikke ønsker. Informantens følelse av trygghet og tillit til meg har noe å si for hvordan de vil legge frem sine erfaringer, og for om de i det hele tatt ønsker å delta i prosjektet.

3.4.3 Gjennomføring

Av hensyn til trygghet og tillit vil jeg også stille meg fleksibel til hvor intervjuet skal være. Det skal være enkelt for informanten å komme seg dit og det skal være i trygge omgivelser for informanten, da dette naturligvis kan være et sensitivt tema å snakke om. Ved å be alle informantene møte meg på for eksempel UIA ville kanskje for noen oppleves som ubehagelig og kunstig. Det er viktig at informanten skal føle seg trygg og føle seg komfortabel med å dele så mye relevant informasjon som mulig, og da kan stedet ha noe å si.

Intervjuene ble gjennomført på veldig forskjellige plasser, etter informantenes ønske. Intervjuet med Geir ble gjennomført etter jeg hadde lagt min sønn, i min stue. Han befant seg i nærheten når jeg spurte, så da ble dette den enkleste løsningen for han. Intervjuet med Kåre ble gjennomført på et grupperom på UIA, da han studerer i nærheten ble dette den mest

praktiske plassen for han. Intervjuet av Kjell ble gjennomført på Kjell sin arbeidsplass etter stengetid.

Alle intervjuene ble gjennomført ansikt til ansikt. I starten av intervjuet ville jeg presentere et informasjonsskriv til informantene. Her skulle informantene få mer inngående informasjon om prosjektets formål. Meningen med dette var å forberede informantene på hva temaet for intervjuet skulle være, men også det å sette stemning for intervjuet. Alle informantene fikk samme informasjon, noe som forhåpentligvis vil gi de samme rammene for intervjuet og skape en mer seriøs stemning. Stemningen jeg la opp til i forkant av møtet var litt lett og ledig, da jeg prøvde å oppnå en trygghet og en jordnærhet for at det skal bli lett å delta i prosjektet. Når jeg leste opp informasjonsskrivet sammen med informantene, ville jeg prøve å oppnå en mer seriøs stemning, som var nødvendig for å snakke om de personlige temaene vi skal snakke om. Dette ville forhåpentligvis også gi dem en følelse av at dette er profesjonelt og at jeg tar dem som person seriøst.. Det å ha en seriøs tilnærming til mennesker kan også bidra til å fremme tilliten de har til meg. De vil få en opplevelse av at dette er et nøye gjennomtenkt prosjekt og at de er unikt kvalifisert til å gi meg den informasjonen jeg trenger.

3.5 Transkribering og analyse

Under intervjuet ble det benyttet lydopptak for å gjøre transkriberingen i etterkant av intervjuene lettere. Det gav meg også muligheten til å være mer til stede under intervjuene, da jeg slapp å skrive ned fortløpende det informantene fortalte meg. Informantene ble informert om lydopptaket på forhånd av intervjuet og skrev under på samtykkeerklæring. Under transkripsjonen vil noe bli borte i prosessen. Det muntlige språket er i høyere grad kontekstuellet og dynamisk, man vil derfor minske flyten ved å skrive det ned (Tanggaard & Brinkmann, 2015, s.36). Mimikk og kroppsspråk er noe av det som vil falle bort under transkripsjonen. Jeg valgte også å skrive intervjuene om til bokmål, da dialekten ikke er av betydning for problemstillingen. Språklige særpreg vil derimot komme med, da dette er av betydning for hvordan informantene ordlegger seg og vil derfor komme med i sitater i presentasjonen av funn. Transkriberingen ble gjennomført manuelt ved å pause og starte båndopptakeren.

Et narrativ er flere hendelser som forbindes kronologisk med en logisk sammenheng (Czarniawska, 2015, s. 278). I analysen av funn, vil jeg derfor dekonstruere informantens

fortellings struktur, og konstruere en kronologisk fortelling struktur der jeg presenterer funnene etter tid. Intervjuet som er semistrukturert vil som tidligere nevnt gi informanten muligheten til å fortelle fritt. Det vil derfor være forskjell på når hver av informantene nevner et tema. For å kunne analysere intervjuene vil det derfor være lettere og mer oversiktlig å dekonstruere informantenes fortellerstruktur, og konstruere en kronologisk struktur på presentasjon av funnene. Det vil også være undertemaer, som avhenger av hvilke temaer informantene legger vekt på. Funnene blir det gjeldene for hvilke teorier som blir brukt. Det er også viktig å huske at fortellingene som formidles ikke vil være helt fri fra min tolkning (Bell, 2002, s. 208). Gjennom intervjuene har jeg fått stor respekt for informantene og deres historier. Det er derfor viktig for meg å formulere dem så autentiske som mulig.

3.6 Etiske betraktninger

Etikk i den kvalitative forskningen vil ikke ha noen tydelige autoritære regler. Brinkmann har formulert en huskeliste med etiske dimensjoner som alltid bør overveies i et forskningsprosjekt (Brinkmann, 2015, s. 478). Det må presiseres at dette ikke er dekkende for den komplekse virkeligheten som forskes på. Jeg finner den nyttig for mitt forskningsprosjekt og bruker den derfor som en enkel oversikt over etiske overveielser jeg har gjort i dette prosjektet. De følgende underoverskriftene er derfor sitert av Brinkmann, 2015, kapittel 22:

3.6.1 Informert samtykke

I forkant av intervjuene er forskningsprosjektet vurdert og godkjent av Norsk senter for forskningsdata (NSD). Dette ble gjort i samarbeid med veileder, da forskningsprosjektet er universitetets ansvar. Grunnen til søknaden var for å kunne bruke lydopptak og håndtere sensitive opplysninger som måtte komme fra informantene. Med tidligere straffedømte som ønskede informanter var dette en prosess som tok litt tid, men ble omsider godkjent.

I forkant av intervjuet ble det utformet et informasjonsskriv. Her står det mer inngående informasjon om prosjektet, om deres rettigheter og hva de eventuelt takker ja til å delta i. Det vil også inneholde kontaktinformasjon til de involverte i prosjektet. Informasjonsskrivet vil bli skrevet ut og vil bli gitt til informantene i papirformat, så de kan ha dette med seg hjem i etterkant av intervjuet. Dette vil gjøre det lettere for informanten å ta kontakt hvis de vil trekke informasjon eller om de har spørsmål i etterkant av intervjuet. Vi vil sammen gå

igjennom informasjonen, så det ikke vil være noen tvil om at informanten vet hva han skriver under på. Informanten vil få beholde informasjonsskrivet, så han har muligheten til å se på det hvis han blir usikker i etterkant av intervjuet. De vil også få en samtykkeerklæring, der vil det kun stå at de har lest informasjonsskrivet og at de samtykker på å delta i prosjektet. Dette beholder de ikke selv.

3.6.2 Fortrolighet

Anonymitet er blitt standard i mange prosjekter (Brinkmann, 2015, s. 478). Det vil også gjelde for dette prosjektet. Intervjuene vil bli transkribert og alle personopplysninger som vil gjøre det mulig å identifisere informanten vil bli fjernet eller endret. Det vil kun bli oppgitt relevant informasjon i forhold til oppgavens problemstilling.

3.6.3 Konsekvenser

Konsekvenser av å delta i prosjektet vil bli informert om i informasjonsskrivet som vil bli gjennomgått med informanten før intervjuet starter. Konsekvensene vil bestå i at man vil bli stilt spørsmål om personlige temaer og at dette vil bli tatt opp på lydopptak. Informasjonen som blir oppgitt vil bli analysert og tolket i etterkant av intervjuet. Lydopptakene vil bli slettet etter de er transkribert.

3.6.4 Forskerrollen

I dette prosjektet er det forskeren som er forskningsredskapet. Det vil si at man vil ta med seg personlige egenskaper inn i intervjuet. Dette kan være elementer som hvor sensitiv man er, tidligere erfaringer verdimeslige holdninger (Brinkmann, 2015, s. 478). Jeg har tidligere gjort rede for mine fordommer og hvordan disse vil kunne påvirke prosjektet. Med denne etiske dimensjonen vil også min personlighet spille en rolle for utfallet av prosjektet. Da dette er et prosjekt jeg brenner for vil nødvendigvis dette også bli tydelig for informanten. Jeg vil kanskje lett la meg spore av fra intervjuets formål, da jeg kan bli for engasjert. Det er derfor fint å ha en skriftlig intervjuguide med meg, for å holde meg til temaet.

3.7 Oppgavens kvalitet

Kvalitet i kvalitativ forskning handler som tidligere nevnt om metodologisk refleksjon. Det skal være mulig å se hvordan forskeren har tenkt hele vegen fra designet av undersøkelsen til utførelse, analyse og resultatet av prosjektet. Oppgavens transparens er altså det som er avgjørende for oppgavens kvalitet (Tanggaard og Brinkmann, 2015, s. 523). Som nevnt innledningsvis er det målet med dette kapittelet. I dette kapittelet er avgjørelser som er tatt blitt presentert og jeg har gjort rede for begrunnelse for valgene. I de neste avsnittene blir det presentert en oppsummering vise til oppgavens transparens, troverdighet og grad av metodisk refleksjon.

I kvalitetssikring av forskning blir man ofte møtt med krav om reliabilitet, validitet og generaliserbarhet. I kvalitativ forskning mener Tanggaard at man heller skal se på dens særegne kvaliteter. Det vil derfor være mer hensiktsmessig å bruke ordet transparens istedenfor reliabilitet, gyldighet i stedet for validitet og gjenkjennelighet istedenfor generaliserbarhet (Tanggaard og Brinkmann, 2015, s. 522). Som en kvalitativ oppgave vil det ikke være et mål å gjøre prosjektet målbart eller objektivt. Det vil være den subjektive opplevelsen som skal formidles på en respektfull og informativ måte. Det vil derfor være mer hensiktsmessig å formidle prosessen og gjøre den intersubjektive interaksjonen tydelig for leseren. Prosjektets gyldighet vil være representert av autentiske historier som er lite preget av meg som forsker. Gjenkjenneligheten vil være individuell for leseren, men vil også kunne støttes opp av teorien som blir brukt til å drøfte funnene.

I forskningstilnærmingen gjøres det bruk av den hermeneutiske sirkelen som utgangspunkt. Jeg har derfor vekslet mellom å se på helheten og delene i prosjektet. I starten av prosjektet begynte jeg med å gjøre meg kjent med min forforståelse av begrepene i problemstillingen. Jeg leste relevante stortingsmeldinger, rapporter, mastergradsavhandlinger, doktorgradsavhandlinger, teorier og annen relevant litteratur. Ved å gjøre dette skapte jeg meg en helhetlig forståelse av fengselet og rehabilitering. Til intervjuene lot jeg informantene styre samtalen til de temaene som var viktig for dem og fikk en forståelse av hvilke deler de mente var viktige. I denne delen var det delene av en helhet som ble fokuset, som jeg igjen tok med tilbake for å tolke i en helhet med alle delene (Gilje, 2019, s. 156). Dette er også en styrke ved den narrative tilnærmingen jeg har valgt i utformingen av intervjuguiden. Narrative undersøkelser er ofte rike, men diffuse. (Jonsdottir, 2012, s. 89).

I dette prosjektet har det med tanke på et hermeneutisk vitenskapelig ståsted, vært viktig å påvirke informantene og intervjuene minst mulig. Dette er gjort for å gjøre intervjuene så autentiske som mulig. Fullstendig objektivitet hadde vært et urealistisk mål, jeg gjorde derfor rede for min forforståelse i forkant av intervjuene for å være mest mulig klar over mine holdninger i møte med informantene. Det er ikke mulig å se noe ingenstedsfra (Tanggaard og Brinkmann, 2015, s. 259).

Informantene er valgt på et strategisk grunnlag. Det vil si at de ikke vil representere tilfeldig. Informasjonen de kommer med vil derfor ikke kunne generaliseres og vil ikke gjelde alle som er tidligere innsatte i fengsel. Med et hermeneutisk vitenskapelig ståsted har heller ikke dette vært målet for prosjektet. Det er derimot kanskje andre som kan relatere til den informasjonen informantene gir meg, og det kan derfor ses på som et bidrag til å formidle en kompleks virkelighet. Dette er derfor avgjørende med oppgavens transparens.

4 Presentasjon av funn

I dette kapitlet blir funnene presentert. Dette kapitlet ligger til grunn for neste kapittel hvor funnene vil drøftes sammen med oppgavens teoretiske rammeverk. Funnene er analysert og kategorisert basert på forskningsspørsmålene, og er derfor stilt opp i samme rekkefølge. For å presentere funnene i intervjuene blir de organisert i på en narrativ måte, med subkategorier. Dette gjøres for å vise til en utvikling over tid.

For å gjøre presentasjonen så autentisk som mulig, vil det bli vist til sitater fra transkripsjonene av intervjuene. Dette vil også kunne bidra til å illustrere hvordan informantene formulerer seg. Gjennom presentasjonen av funnene vil de fiktive navnene til informantene bli benyttet både i analysen og i sitatene. Dette gjøres for å få en ryddig og oversiktlig struktur, som gjør det lettere å se på likheter og forskjeller i deres uttalelser.

3.1 Før rehabilitering

I denne delen vil jeg presentere hvordan informantene beskriver livet sitt før soningen. Det informantene vektlegger vil her bare bli presentert kort for å danne et utgangspunkt for videre fokus på rehabilitering.

Alle informantene gav uttrykk for at livet før fengsel var preget av problemer og utfordringer de ikke klarer å mestre. Geir slet med et sinne han ikke karte å mestre, og reflekterte lite over konsekvenser. Kåre slet med å finne en ro i livet, han var hele tiden på jakt etter mer penger og klarte ikke sette pris på de små tingene i livet. Kjell slet med rusproblematikk og klarte ikke tenke konsekvenser, han gav også uttrykk for et savn etter kjærighet og det å bli sett, men fant en verdi i det å bety et eller annet for miljøet.

Kjell sier følgende: Som kriminell rusmisbruker så har jo det vært en overlevelse strategi, å bety noe for miljøet.

3.2 Rehabilitering

I denne delen vil jeg presentere hvordan informantene opplever at institusjonens rammer påvirket rehabiliteringen. Informantene har alle sonet ved forskjellige institusjoner og har derfor forskjellige opplevelser av fengselet som institusjon. Jeg vil også presentere de

aspektene ved rehabiliteringsprosessen som informantene selv vektlegger og mener har vært viktige i deres rehabiliteringsprosess.

4.2.1 Fengsel med lavt sikkerhetsnivå

Informantene gir inntrykk av at dette er den delen av soningen som har virket mest rehabiliterende.

Kåre sier følgende: Men der er det jo rehabilitering ut i samfunnet igjen da, så der er rehabiliteringen mye større.

Med dette mener Kåre at han opplevde mer tilvenning til samfunnet, med flere normaliserende tiltak. Geir legger stor vekt på betydningen av aktivitetstilbudene som rehabiliterende i åpen soning, og konkluderer med at disse ga en frihets følelse, men også en mestringsfølelse av at man hadde lært noe. Kåre og Kjell som først hadde vært i lukket soning la større vekt på at åpen soning var en tilvenning til samfunnet, da de opplevde større frihet og en mer normal tilværelse. På tross av dette påpeker Kåre at han opplevde at tiden gikk mye saktere når han sonet i lavsikkerhet. Friheten var mye større og det var lov til å ringe mye mer og ha besøk, men på grunn av dette forsvant rutinene og de tilsynelatende identiske dagene. Dette gjorde at han hadde en følelse av at tiden gikk mye saktere.

4.2.2 Fengsel med høyt sikkerhetsnivå

I intervju med Kåre starter han hele intervjuet med å beklage seg for at fengselet han sonet i er av så dårlig kvalitet at han mener det ikke er representativt for dagens fengsler. Det samme gjør Kjell når han snakker om institusjonens rammer.

Kåre sier følgende: Det er bare å sku vekk folk og låse døra.

Begge viser derimot en stor tiltro til dagens fengsler og deres rammer for tiltak for rehabilitering.

De forteller begge om tilrettelagte rehabiliteringstiltak, der begge har vært svært opptatt av matlaging under soningen. Kåre forteller at det å kunne jobbe på kjøkkenet var en god jobb

som man bare kunne få hvis man var flink. Kjell hadde samme opplevelse med det å være ganggutt, og i hans tilfelle gav ganggutt jobben en følelse av frihet, ansvar og tillit.

4.2.2 Rehabiliteringstilbud i institusjonen

Informantene har alle deltatt i forskjellige tilbud. Det kan virke som kvaliteten varierer når det gjelder tilbud, også kvantiteten av fra fengselsinstitusjon til fengselsinstitusjon. I lavsikkerhets fengsel gir de uttrykk for å ha opplevd et mye bedre tilbud enn i høysikkerhet. De nevner tilbud som: arbeide som ganggutt, arbeide med matlaging, sløyd, vedhugging, snekring, diverse kurser, fisketurer, kjøreturer og skoletilbud.

Geir er den eneste som nevner kurs han deltok på som har hatt en direkte rehabiliterende effekt. Han deltok på sinnemestringskurs, noe han mener har bidratt til at han i dag mestrer sinnet sitt på en bedre måte.

Det alle informantene vektlegger ved aktivitetstilbudene er matlaging. Dette har spesielt hatt en betydning for de som sonet i fengsel med høy sikkerhet.

4.2.3 Egeninnsatsens betydning for rehabilitering

Informantene mener at egeninnsatsen i fengsel betyr mye for rehabiliteringen.

Kåre sier følgende: Jeg vil jo si at egeninnsats er jo egentlig alt. Det spiller ikke så mye rolle hva de sier til deg i fengsel. Du må være innstilt på det her selv.

Kjell sier følgende: Jeg har lært, det har jeg. Men det er noe jeg har tatt ansvar for selv.

Grunnen til at han formulerer seg slik kan være fordi han selv måtte ytre sine behov for hjelp med rusproblematikk. Han måtte igjennom en prosess der han selv måtte finne ut av hva han trengte av hjelp for å kunne starte rehabiliteringsprosessen.

Kjell sier følgende: Det var da jeg begynte å ytre mine egne behov da. At jeg lærte ingenting av å være i fengsel, nå har jeg vært i fengsel tretten ganger, jeg går rundt i det samme, jeg trenger noe mer enn det her.

Geir sin egeninnsats kommer også tidlig frem i det han forteller om at han måtte ta et valg, om han ville leve på denne måten.

Geir sier følgende: Jeg gjorde det jeg følte jeg trengte og måtte gjøre for at det skulle bli bra da. Jeg snakka med folk og gjorde som jeg fikk beskjed om.

4.2.4 Motivasjon for rehabilitering

Geirs motivasjon for rehabilitering var et ønske om å få orden på livet sitt. Han var redd for å miste det var han glad i på utsiden, og han vektlegger spesielt den økonomiske belastningen.

Kåres motivasjon var et hus han eide og ville pusse opp. Han var også redd for å miste relasjoner på utsiden, han legger spesielt vekt på at han ikke ville skuffe mammaen sin. Ellers hadde han et ønske om å kunne ta livet med ro.

Kjells motivasjon for rehabilitering var det å mestre hverdagen uten rus, og slik jeg tolker det å leve et roligere liv. Han var også opptatt av å holde på relasjoner, men kanskje mest på forholdet til seg selv.

4.2.5 Mestrings betydning for rehabilitering

Informantene vektla mestring som et viktig aspekt for rehabiliteringen. Geir synes det var gøy å lære nye ting, og å tilegne seg kunnskaper han ikke hadde fra tidligere. De som hovedsakelig sonet i høysikkerhetsfengsel, forteller om et større inntrykk av progresjon i straffegjennomføringen, ved at de ble vist tillit til å mestre forskjellige oppgaver i fengslet. Jeg tolker det som at mestringsfølelse, nemlig det at de ble vist tillit og mestret de oppgavene de fikk, bidro til en selvfølelse og en tro på at dette var noe de skulle klare å komme ut av.

4.2.6 Tillitens betydning for rehabilitering

Tillit er et begrep alle informantene nevner flere ganger. For Kjell var tilliten helt uvurderlig i hans rehabiliteringsprosess.

Kjell sier følgende: Jeg hadde døra oppe hele dagen for jeg skulle vaske gangen. Jeg var ganggutt. Å bare det å få den friheten i fengsel, bare det gjorde at jeg hadde lyst til å ha mer av det der, og vise de at «vet du hva? Jeg er ikke helt skrudd i hue likevel!».

Kjell vektlegger også betydningen for å etablere en tillit til systemet. Han hadde tidligere en mistillit og trodde at hvis han viste at han ikke hadde det bra, ville det bli brukt mot han.

4.2.7 Trygghetens betydning for rehabilitering

Informantene finner trygghet i forskjellige aspekter ved soningen.

For Kåre var det en trygghet å ha mennesker utenfor fengsel som brydde seg og ventet på han. Samtidig er han opptatt av praktiske og materielle ting, som hus og jobb som trygghet.

Kjell gav uttrykk for at han hadde funnet en trygghet i å være i fengsel. Her fikk han pause fra en hverdag som ellers var fylt med kriminalitet.

Kjell sier følgende: Og det er litt teit å si, men jeg må ærlig si det at, mange ser på Syden som en ferie ikke sant ... Men jeg kan sitte hvis jeg begynner å kjenne at nå blir det for mye, så kan jeg savne en liten periode i fengsel. For å være i fred og slappe av og hente seg inn.

4.2.8 Relasjonenes betydning for rehabiliteringen

Alle informantene nevner familie, venner, kjærester og andre innsatte som viktige i rehabiliteringsprosessen. Det som er litt interessant er at det bare er Geir som nevner tilsatte i det hele tatt. Han mener de skal ha mye av æren for at han er rehabilitert i dag, han snakker om dem som snille og flinke til å følge opp.

De legger alle spesielt vekt på andre innsatte, men på veldig forskjellig grunnlag. Geir forteller om en eldre innsatt som har og har hatt stor betydning for han. Han har blitt som en pappa for han og de har fortsatt jevnlig kontakt med hverandre.

Geir sier følgende: Også er det jo ting du gjør der inne med andre fanger som gjør at du tenker at nei, det her gidder jeg ikke holde på med. Det er ikke sånn her du skal måtte leve livet.

Kåre forteller at han har fått flere venner fra tiden han sonet, flere som han fortsatt har kontakt med i dag. Han understreker også viktigheten av det å ha et nettverk av rusfrie mennesker rundt seg når man er ferdig sonet. Kåre påpeker også at de fleste ikke vil snakke med tilsatte når man kommer rett fra gata. Dette kan være på grunn av det skjeve maktforholdet eller den uetablerte tilliten. Han går ikke videre inn på hva han mener med dette.

Kåre sier følgende: Det er jo mange som prøver da, men som da ikke har et nettverk rundt seg som er rusfritt, så havner de rett ut igjen. Så da går det ikke lang tid før de er inne igjen.

Kjell forteller om de andre innsatte som skremmende: -

Kjell sier følgende: Spesielt de som hadde dommer på 15 og 20 år, du hørte ikke de offe av en dag som ikke var bra. Og for oss andre «småunger» som kanskje skulle sitte et par år, da var det det ikke vits å klage på stygge betjenter for en liten sur drittunge kan ødelegge ganske mye for et menneske som kanskje skal være der et helt liv. Så vi fikk tidlig beskjed på den avdelingen om at «du er på besøk, jeg bor her». Det var det en eldre mann som sa til meg. «du er på besøk, jeg bor der». Der skjønnte jeg veldig for at det her er faktisk sant. Han har en god tid han skal være her og jeg er bare på besøk. Så jeg oppførte meg som en gjest hele veien. Og viste at «nå er jeg bare på besøk, hit skal jeg aldri tilbake igjen. Jeg skal ikke være naboen hans». Så de var den brutale sannheten.

3.3 Rehabilitering

I denne delen vil jeg presentere hvorvidt informantene i dag ser på seg selv som rehabiliterte og aspekter som er viktig for livene deres i dag. Det vil også vises til effekter informantene har hatt av soningen og tanker de har om videre rehabilitering.

4.3.1 Rehabilitering?

Alle hadde noe å komme tilbake til. Kåre mener at det hadde vært en helt annen fortelling hvis han ikke hadde hatt det. Geir og Kåre sa begge at de ser på seg selv som rehabiliterte i dag. De anser det ikke som noen fare for tilbakefall, og de tar bevist andre valg enn det de tidligere ville gjort. Det gjør også Kjell, men når jeg spør om han ser seg selv som rehabilitert i dag svarer han litt andelenes enn de andre.

Kjell sier følgende: Nei, nei, nei, Det er ferskvare. Jeg må stå opp hver dag og vite at, vet du hva, veien tilbake er utrolig kort, og veien frem er ikke vits å tenke på.» Jeg kommer til å være narkoman til jeg dør jeg, og fallgruva er der hver dag.

Han forteller også om et møte når han satt i varetekt med en prest som gav han en klem. Han forteller at han hadde det vondt og vanskelig, men at dette møtet var med på å forandre noe for han. Presten sa ikke mye, men gav han en klem. Kjell opplevde en ubetinget kjærlighet, og ble i dette møtet motivert for å gjøre noe nytt med livet sitt. Kjell mener i dag at det var dette møtet som var vendepunktet for han.

4.3.2 Håp og tro for fremtiden

Når jeg spurte om håp og tro for fremtiden, var alle informantene klare på ønskene som sin egen fremtid:

Kåre sier følgende: Jeg har vært klar på det at jeg gidder ikke det her igjen.

Geir sier følgende: Jeg håper jo på unger og familie, vil jo gjerne ha drømmehuset etter hvert.

Kjell sier følgende: Veien tilbake er utrolig kort, og veien frem er ikke vits å tenke på.

Kjell uttrykker også en glede med det å bety noe for noen i dag, og legger fokuset på tro og håp for fremtiden på en tro og et håp for kriminalomsorgens fremtid. Han forteller at han er blitt gruppeleder for en gruppe med mennesker som har vært i samme situasjon som han, og at dette gir han tro og håp for fremtidig rehabilitering.

Kjell sier følgende: Wow, jeg er kommet et stykke på vei jo, og jeg drar med meg flere i riktig retning.

4.3.3 Effekter av soningen

Ingen av informantene ser på seg selv som kriminelle i dag, og jeg tolker det heller ikke som at noen av informantene føler seg stigmatisert på noen måte i dag. Kåre forteller likevel om en følelse av skam når han ble dømt, men vektlegger mammaen sin som den personen dette gikk verst ut over. Det var hun han tenkte mest på.

Kåre mener også at fengsel kan fungere som en skole. Man bygger et nettverk som er mye større enn man kanskje ellers ville fått til på utsiden. Man blir kjent med mennesker i andre byer og andre land.

Kåre sier følgende: Det var mange som var interessert i å gjøre business.

Han måtte derfor ta et valg etter endt soning, og fant ut at de ikke var verdt det. De samme valgene stod Kjell ovenfor under sin soning, det blir igjen viktig med egeninnsatsen.

Kjell sier følgende: Bli skipper på egen skute, og se hvilket mannskap man vil ha med seg ut derifra.

4.3.4 Rehabilitering videre

Alle nevner rus og psykiatri som risikofaktor for tilbakefall. Begge som har sonet i høysikkerhet vektlegger viktigheten av å behandle rusavhengighet før tilbakeføring i samfunnet. De legger også størst vekt på ettervern. Det er viktig at man føler seg nyttig til noe, at de har en jobb eller noe å gå til, og at man har et sted å bo, der det faktisk er mulig å

bo. Hvis man mangler noen vesentlige ting for å kunne leve et tilnærmet normalt liv som for eksempel plass å bo, inntekt, noe å gjøre om dagene vil det for en med kriminell bakgrunn være enkelt å ty til kriminelle midler for å skaffe seg det man mangler.

Kåre sier følgende: Ja, så hvem andre er det som sitter hjemme da? Det er jo de som ruser seg de også, de er jo ikke på jobb.

Kåre mener også at kriminalomsorgen burde bli flinkere til å sile ut de som har psykiske problemer og rus. Han foreslår en løsning, som kunne vært en mellomting mellom psykiatri og fengsel.

Kjell mener at det å tidlig jobbe med en relasjon til systemet er viktig og noe han selv savner i under sine opphold i fengsel. Det er først når man har etablert en tillit at man som innsatt kan åpne seg for rehabilitering. Det var likevel først når han nådde bunnen at han følte han kunne være ærlig.

Kjell sier følgende: Vet du hva? Uansett hva som skjer med meg nå av det vonde fortjener jeg det, så nå skal jeg bare være ærlig, jeg har det ikke bra.

Geir forteller at han ikke har noe å utsette på rehabiliteringen i lavsikkerhetsfengsel, som er den eneste soningen han har erfaring fra. Han mener det var god oppfølging på det meste, han hadde alltid noen å snakke med hvis han trengte det.

Geir sier følgende: Jeg synes det er veldig synd at sånne åpne soninger blir nedlagt, det er det verste, det er så dumt at! Det er kanskje det du burde få med, at virkelig at de legger ned åpne soninger. For det er mye bedre lærdom enn at du skal sitte på lukka fengsel for mange.

5 Diskusjon

Det kom tydelig frem i intervjuene at informantene hadde reflektert over sin egen rehabilitering og rehabilitering generelt. De delte mange tanker og selvopplevde erfaringer som kan bidra til å svare på problemstillingen. I dette kapittelet skal de presenterte funnene drøftes i lys av oppgavens teoretiske rammeverk. Oppgavens hensikt er ikke å påpeke motsetninger mellom funn og teori. Hensikten er å vise funnene i et bredere perspektiv ved hjelp av det teoretiske rammeverket for oppgaven, for slik å kunne svare på problemstillingen. Det vil derfor her vises hvor praktisk en teori kan være (Lewin, 1951, s. 169).

Oppgavens hensikt er å formidle tidligere innsattes opplevelse av rehabilitering i et pedagogisk perspektiv og å se på hvorvidt de mener fengselet har en rehabiliterende funksjon. For å få en oversiktlig struktur på drøftingen vil jeg fortsette å organisere dataene ut fra en kronologisk rekkefølge, og drøfte systematisk etter kategoriene som blir presentert. På den måte fortsetter jeg å bruke en narrativ struktur i fremstillingen. Det vil derfor bli tatt utgangspunkt i forskningsspørsmålene som først omhandler livet før, så under rehabilitering og til slutt livet etterpå. Avslutningsvis i dette kapittelet vil også metoden bli diskutert.

5.1 Før rehabilitering

Forskningsspørsmål nummer 1:

Hvordan husker du livet ditt før soningen?

Hvordan innsatte hadde det før soningen vil være utgangspunktet for rehabiliteringen. Denne delen viser til utgangspunktet for rehabiliteringsprosessen og denne delen vil derfor være viktig for å forstå hver enkelt informants opplevelse av rehabiliteringen i fengsel.

Alle informantene gav uttrykk for at det var elementer i hverdagen de tidligere ikke mestret på forskjellig grunnlag. Informantene hadde altså allerede før soningen et grunnlag for ikke å mestre livet.

Geir reflekterte lite over konsekvenser, og det vil derfor være rimelig å anta at han derfor ikke ville møte utfordringer med en følelse av at de er strukturerte, forutsigbare og forklarlige

(Sævareid, 2020, s. 44). Når han da hadde et sinne han ikke klarte å styre var dette en forsterker for ikke å klare å mestre de utfordringene han hadde.

Kåres fortelling retter seg spesielt mot Antonovskys teori om det å møte utfordringer på en håndterbar måte. Han klarte ikke finne en ro i livet sitt og var hele tiden på jakt etter mer penger. Han hadde altså et stort behov for ressurser og følte at han ikke hadde det som trengtes for å kunne møte og mestre utfordringene. Dette fikk uheldige følger for Kåre, utfordringene hans ble uhåndterbare og førte til strenge konsekvenser.

Kjell gav et uttrykk for et savn etter kjærlighet og etter det å bli sett. I hans tilfelle kan det være vanskelig å finne en mening med å møte utfordringene. Kanskje også en opplevelse av at det er meningsløst å investere tid i dem. Grelland mener at man trenger å bli elsket og at vi trenger å elske (Grelland, 2020, kap. 14). Kjell hadde flere barrierer som gjorde det vanskelig for han å føle på kjærlighet. Han forteller om en oppvekst uten mye kjærlighet og anerkjennelse. Kjell manglet flere forutsetninger for mestring i utgangspunktet sitt før soning. Han hadde også rusproblemer, og det ville derfor være en spesiell utfordring for han å ha tilstrekkelig med ressurser til å møte en utfordring. Samtidig slet han på samme måte som Geir med å se konsekvenser av sine handlinger, og utfordringene vil derfor også bli uhåndterlig for Kjell.

Selv om man på ingen måte kan sammenligne informantenes utgangspunkt for mestring av livet med tidligere overleverer fra konsentrasjonsleirer, som var utgangspunktet for Antonovskys forskning, er det likevel ikke et lett utgangspunkt informantene har for rehabiliteringsprosessen. De mangler alle noen av forutsetningene som Antonovsky mener er betydningsfulle for vår evne til å endre og utvikle oss, og vil derfor i utgangspunktet for rehabiliteringen ikke ha en opplevelse av sammenheng (Sævareid, 2020, s. 40-43).

5.2 Rehabilitering

Forskningsspørsmål nummer 2:

Hvordan opplevde du rehabiliteringsprosessen under soning?

5.2.1 Institusjonens rammer

Informantene gir uttrykk for at soning i lavt sikkerhetsnivå er den delen av soningen som virket mest rehabiliterende. Selv om lavt sikkerhetens nivåets rammer går under Erving Goffmans definisjon av totale institusjoner, er institusjonens totalitet svært redusert i forhold til høysikkerhetsnivå. Informantene forteller om en hverdag som er preget av en større frihetsfølelse og mer normale tilstander. De mente dette var en tilvenning til samfunnet, noe som står i sammenheng med kriminalomsorgens normalitetsprinsipp. Skadevirkningene skal minimaliseres og den innsatte skal ikke straffes ytterligere enn frihetsberøvelsen (St. meld nr. 37, (2007-2008), s. 22).

Høysikkerhets nivå beskrives som mindre rehabiliterende for mine informanter. Kåre opplevde det som at han bare var skudd bort og låst inne. Dette er i strid med normalitetsprinsippet og derfor i strid med en av kriminalomsorgens grunnpilarer (St. meld nr. 37, (2007-2008), s. 22). Det er derimot i tråd med formålet med straffen, som er å uskadeliggjøre den innsatte (St.meld. nr. 37, (2007-2008), s 20). Institusjonene de beskriver, høysikkerhetsfengsel virker godt egnet til å avskrekke og gjøre det fysisk vanskelig å begå nye lovbrudd. Kåre og Kjell nevner begge matlaging og ganggutt jobb som rehabiliterende aktivitet de deltok på ved høysikkerhetsfengselet. De gav et inntrykk av at dette var mest på grunn av lite valgmuligheter, men bar allikevel en stolthet av de nye evnene de hadde tilegnet seg.

Begge informantene som sonet ved høysikkerhetsfengsel, var derimot positive til dagens nye fengsler og ser større rehabiliteringsmuligheter i de nye institusjonene. Det er likevel trist at det skal være en så stor forskjell hvor du soner en dom. Dette strider med rettsikkerhet og likebehandlingsprinsippet, der alle skal behandles likt og praksisen skal være ensartet (St. meld. nr. 37, (2007-2008), s. 21).

5.2.2 Egeninnsatsens betydning for rehabiliteringen

Justis- og politidepartementet legger stor vekt på egeninnsatsen i rehabiliteringsprosessen. Hver enkelt har ansvar for sin egen rehabilitering (St. meld. nr. 37, (2007-2008), s. 21). I sitatet av Kåre kan man se at han også i stor grad vektlegger egeninnsatsen som en rehabiliterende faktor.

Kåre sier følgende: Jeg vil jo si at egeninnsats er jo egentlig alt. Det spiller ikke så mye rolle hva de sier til deg i fengsel. Du må være innstilt på det her selv.

I kriminalomsorgens grunnpilar som handler om at de skal ha et humanistisk menneskesyn, kommer det frem at man ikke skal påtvinge de innsatte å bli rehabilitert eller å avvike fra destruktiv atferd. Kriminalomsorgen skal derimot jobbe for å motvirke destruktiv atferd, det vil si atferd som virker mot rehabiliteringens hensikt (St. meld. nr. 37, (2007-2008), s. 21). Blir egentlig egeninnsatsen da av betydning for rehabilitering? Grunnen til at de innsatte er i fengsel er jo i regi av tvang og frihetsberøvelse. Kan man egentlig da si at dette er en egeninnsats? Man kan kanskje si at dette grunnprinsippet kan minne litt om «Det pedagogiske Paradoks» (Oettingen, 2001, s. 33). Da dette også vil være en slik situasjon der man skal oppdra til selvstendighet via ulik grad av tvang. Fengsel vil på denne måten være en institusjon for opplæring på bekostning av individets frihet (Willberg, 2019, s. 227). Dette vil være åpenbart i lys av straffens formål, som er frihetsberøvelse. Informantene opplever alle at egeninnsatsen er viktig for rehabiliteringen, på tross av at det kan diskuteres hvor egeninnsatsen egentlig er. Informantene har ikke selv gått inn for en rehabiliteringsprosess i utgangspunktet. Men igjennom et fengselsopphold kan de selv komme til den konklusjonen at det er av deres interesse å gjøre endringer i livet, for å kunne leve annerledes etter fengselsoppholdet.

Kjell måtte selv finne ut av og sette ord på det han trengte for å få orden på livet sitt. Når han begynte å fortelle hva han trengte, ble han møtt med forståelse. Han mottok derfor hjelp for å komme seg ut av sine gamle vaner. Dette kan minne om Paulo Freires teori om falsk gavmildhet. Kjell mottok hjelp og støtte fra de tilsatte, som gjorde at han trives i fangenskap og til slutt klarte å leve et liv de tilsatte kunne akseptere. Til slutt kunne hele samfunnet respektere måten Kjell levde sitt liv på, og han ble en fri mann i samfunnet (Freire, 1974, s. 42). Friheten til Kjell blir på systemets premisser, men han hadde seg selv som eksempel i kampen for frihet. Det var Kjell som selv ville gjøre endringer for at han selv skulle kunne leve et andelenes liv etter endt soning. Sannsynligheten for at Kjells fysiske frihet vedvarer er derfor betydelig høyere denne gangen, enn hans tidligere soninger hvor han har brukt undertrykkerne som eksempel i kampen for frihet.

Freire mener at så lenge det finnes undertrykte vil ingen være fri (Freire, 1974, s. 22). Kjell sin historie er et godt eksempel på Freires teori. Kjell hadde levd et liv hvor han hele tiden

prøvde å passe inn, ville ha anerkjennelse av sin far og etter hvert var det viktig for han å ha en viktig rolle i en gjeng. Han levde hele tiden et kriminelt liv, hvor han var ut og inn av fengsel. Siste gangen han sonet gikk det opp for han at han måtte finne ut og sette ord på det han selv ønsket og trengte. For å virkelig kunne si at man er fri må man ha seg selv som mål, ikke undertrykkeren (Freire, 1974, s. 30). Dette viser til at Kjell ved gjentatte forsøk prøvde å bli fri fra gjentatte fengslinger og et kriminelt liv. Han ville være en del av noe, han ville være selvstendig og uavhengig, men klarte ikke dette før han satt seg selv som mål, og gjorde denne innsatsen for seg selv.

5.2.3 Motivasjonen for rehabiliteringen

Avgjørende for egeninnsatsen er det å motivere de innsatte slik at de selv får et ønske om rehabilitering. De gav alle et inntrykk av at de før soning egentlig ikke hadde noe særlig motivasjon til å endre livssituasjonen sin. Det ble derfor nødvendig å få de til å gjøre noe de ellers ikke ville gjort på eget initiativ (Kuvaas, 2016, s. 51).

Alle informantene kan virke ytre motivert, ved at drivkraften kommer fra ytre belønninger (Kuvaas, 2016, s. 52). Geir trekker spesielt frem den økonomiske belastningen han har. Samtidig gir både Kjell og Kåre som har sonet i høysikkerhetsfengsel en litt annen vri på dette med det økonomiske, da det ser ut til at de får økonomisk hjelp til å klare seg etter soning. Kåre vektlegger spesielt et hus som en motiverende faktor for han. Et hus er materielt og kan virke som en ytre motivasjon, men ut i intervjuet kan man tolke det som at dette huset representerer mer enn en ytre motivasjon for Kåre. Huset kan nemlig representere det å ha noe trygt og stabilt utenfor fengselets murer. Det er der han ser for seg fortsettelsen på livet og det gir derfor en indre motivasjon i form av tilfredshet, glede og en mening som er knyttet opp med den oppgaven han gjør (Kuvaas, 2016, s. 52).

I den prososiale motivasjonen refereres det til et ønske om å etterleve organisasjonens normer og verdier (Kuvaas, 2016, s. 53). I forhold til min analyse av funn kan man se at fengselet har en motsatt virkning på informantene. Informantene ytrer alle et ønske om å ikke være i «organisasjonen» som her er representert av fengselet. De tar alle et aktivt valg i det å ikke dele de normene og verdiene som eksisterer i fengsel. Kåre får tilbud om «business» etter løslatelse, men takker nei og holder avstand. Kjell forteller at han følte seg som en gjest i de med lange dommene «sitt hus», og forholdt seg til denne rollen da han til slutt takket for seg

og reiste ut av fengsel for godt. Geir sier klart og tydelig at det der gidder han ikke holde på med. Alle tok altså avstand fra det kriminelle miljøet, og er motivert for å etterleve samfunnets regjerende normer og regler. Dette er et resultat av relasjonene de har ute i samfunnet eller inne i fengsel. Altså relasjonene de har på utsiden som de vil være en del av og pleie videre. Eller de relasjonene de har etablert inne i fengsel som har bidratt til å gjøre fengselsoppholdet levelig. Det er uansett et resultat av at de har blitt behandlet bra (Kuvaas, 2016, s. 75).

5.2.4 Mestringens betydning for rehabiliteringen

Albert Banduras teori om Self-efficacy handler om å ha troen på seg selv, til å kunne mestre det man setter seg som mål (Bandura, 1997, s. 37). Informantene nevner alle mestringer under soningen som et hjelpemiddel for rehabiliteringen. Opplevelsen av å mestre forskjellige oppgaver var med på å styrke deres tro på seg selv og deres selvfølelse. Selv om informantene ikke hadde alle evnene man trenger for å kunne mestre livet i utgangspunktet før soning (Sævareid, 2020, s. 44), var det å mestre forskjellige oppgaver i fengsel med på å utvikle de evnene de trengte for å kunne mestre de målene de satt seg. Dette var i form av praktiske oppgaver, ingen av informantene deltok på noen rehabiliteringstiltak utover disse.

Bandura mener at det å oppleve mestring vil kunne øke troen man har på seg selv, til å håndtere de målene man har satt seg. Informantene forteller om mestringsfølelse i små former ved det å lære seg nye ting, og gradvis økt tillit fra de tilsatte. Informantene fikk samtidig mer tillit til seg selv og sin mestringsevne som viser til den første hovedkilden til utvikling av self-efficacy. Det vil si utvikling av en tro på seg selv og at de skal klare å mestre utfordringene sine. Informantene visert til lite observasjon og sammenligning med andres dyktighet som er self-efficacys andre hovedkilde. Den tredje hovedkilden er oppmuntring fra andre om at man innehar visse evner, noe informantene viser til i sine relasjoner. Det er bare Geir som sier at oppmuntring fra de tilsatte og relasjonen han hadde med dem har hatt en betydning. Alle informantene viser til en økt evne til det å mestre livet på forskjellige måter (Bandura, 1997, s. 79). Det vil derfor være rimelig å anta at de har fått en økt grad av egen vurdering av fysikk og følelsesliv i møte med oppgaven som skal løses. De har derfor utviklet en større grad av tro på seg selv og deres evne til å kunne mestre et liv uten kriminalitet etter endt soning.

5.2.5 Tillitens betydning for rehabiliteringen

Med det som utgangspunkt at tillit er å overlate noe til en annens varetekt i god tro (Grimen, 2019, s. 197), blir det åpenbart at tillit har en viktig plass i rehabiliteringsprosessen. De innsatte kommer i fengsel med alle sine problemer og hele sin eksistens. Hvis det skal være en mulighet for å bistå de innsatte i deres problemer og utfordringer, er det avgjørende at det blir bygget en tillit. Kun da vil den innsatte kunne overlate sine problemer og sine utfordringer til andres varetekt i god tro og slik få hjelp til å komme videre.

I intervjuet med Kjell gir han et eksempel på en tidligere mistillit han hadde til systemet i fengselet. Han trodde at hvis han viste en svakhet, ville dette bli brukt mot han. Han stolte ikke på at de tilsatte ville ta vare på han og det han trengte hjelp med. Han ville derfor ikke overlate seg selv til andres varetekt i god tro, og holdt oppe en form for rolle, der han virket mye mer i stand til å ta vare på seg selv enn det han egentlig var. Han hadde ikke tillit nedenfra, fordi han ikke hadde tillit til de tilsattes kompetanse til å ta imot han og hans utfordringer på en god måte.

Han forteller om en endring i tilliten den siste gangen han satt i fengsel. Her ble han tidlig møtt med tillit, en tillit han fikk en mestringsfølelse av å oppleve. Han opplevde også at de strenge kravene til rutiner og disiplin de tidligere hadde stilt ble mildere, da tilliten stadig økte (St. meld. nr. 37, (2007-2008), s. 109). Denne erfaringen resulterte i at han ville ha mer av det, og derfor jobbet han enda hardere for å oppnå mer tillit. Dette er det Grimen kaller for gjensidig tillit da både de tilsatte gir økt tillit til Kjell, samtidig som Kjell også viser økt tillit til de tilsatte. Han begynner å forstå at de vil at han skal ha det bra og at de vil han vel (Grimen, 2019, s. 202). Kjell begynte å føle en økt grad av tillit ovenfra, som til slutt endte opp med å bli gjensidig. Det vil si at Kjell føler en økt tillit til fengselssystemet og de tilsatte, og begynner å benytte seg av de godene han har tilgang til. Dette ville han tidligere ikke gjort, da han var redd at de tilsatte ville sett på dette som en svakhet de kunne utnytte. Kjell er i dag frivillig med på å hjelpe mennesker som har vært i samme situasjon som han selv, og er derfor i dag med på å hjelpe andre med å etablere tillit til kriminalomsorgen.

5.2.6 Trygghetens betydning for rehabilitering

Kjell er den informanten med mest erfaring fra rehabiliteringsprosesser i fengsel, da han har sonet flere dommer og er det man kaller: «en gjenganger». I denne delen av intervjuet kom

det frem noe som gjorde at han skilte seg litt ut fra de andre informantene, som jeg vil anta har en sentral betydning for hans mange mislykkede forsøk på å mestre livet utenfor murene.

Fra Freires teori om de undertryktes pedagogikk kan man trekke paralleller med uttalelsen til Kjell, om det å trives i fangenskap. Det vil også eksistere en frykt for frihet, da det ligger en trygghet i det å være undertrykt og ikke måtte stå for sine egne valg og handlinger (Engebriksen, A. 1994, s. 25-28). Kjells form for hverdag var så annerledes enn en normal hverdag, fordi den var fylt med rus og kriminalitet. Kjell var derfor ikke selvstendig og ansvarlig som er målet for danning i dagens demokratiske samfunn (Willberg, 2019, s. 227). Det var dette livet han var kjent med, og han følte han mestret det. Han må likevel ha kjent på en form for ubehag ved denne måten å leve livet på, da han følte det som en ferie å ta en tur i fengsel. Han ble derfor litt avhengig av dette for å kunne slappe av (Freire, 1974, s. 22). Alle soningene Kjell har gjennomført kan representere kampen undertrykkerne eller de tilsatte har for å opprettholde makthierarkiet. Nå har de tilsynelatende lykket i kampen da Kjell har blitt en lovlydig borger, som kan leve selvstendig og ansvarlig i samfunnet. Kjell har nå blitt likere sin undertrykker, og kan derfor leve et liv i frihet.

5.2.7 Relasjonenes betydning for rehabiliteringen

Gjennom relasjonene får man mulighet til å påvirke den andre (Eide, 2011, s. 70). Relasjoner er derfor et viktig aspekt ved rehabiliteringen på godt og vondt. Det er også noe informantene trekker frem som en avgjørende faktor for rehabiliteringen. Det er i møte med andre man skaper sin menneskelighet og identitet (Kristiansen, 2011, s. 34). Det kommer også frem i skildringene informantene gjør av sine relasjoner. Relasjonene har bidratt til at informantene har tatt noen avgjørende valg som har gjort dem til den personen som de er i dag.

Alle informantene legger spesielt vekt på relasjonen til de andre innsatte som avgjørende for rehabiliteringen. Det er rimelig å anta at en grunn til dette kan være at en «jeg-du» relasjon er lettere å få til med likestilte med innsatte, enn med tilsatte eller relasjonene utenfor fengsel da det vil være en asymmetri i maktforholdet. Som innsatt kan en ofte oppleve at andre setter en merkelapp på en som innsatt eller dømt og slik opplever et «jeg-det»-perspektiv på seg da de bli kategorisert som innsatt og dømt. Maktforholdet mellom de innsatte vil da naturligvis være mye mer symmetrisk enn med alle andre rundt. Det vil derfor være større mulighet for

informantene å bli berørt av andre i relasjon til de andre innsatte. Det vil være en naturlig felles forståelse av situasjonen til den andre, som ikke utenforstående kan forstå.

Informantene viser også til flere «jeg-det» relasjoner som rehabiliterende. Dette er også naturlig da man ofte bruker store deler av livet i denne relasjonen (Kristiansen, 2011, s. 36). Kjell gir et eksempel på en «jeg-det» relasjon som har hatt betydning for hans rehabilitering. Han følte han ble kategorisert som «småunge, som var på besøk». Han var derfor redusert til et lite og kanskje litt irriterende objekt for de innsatte med lange dommer (Grelland, 2014, s. 124). Dette var også en rolle Kjell innfant seg med, fordi han visste at dette snart var over. Da ville han ikke lenger være i noen relasjon med slike mennesker. De innsatte med lengre dommer hadde ingen innsyn eller interesse av Kjells kompleksitet, men var likevel en motivasjon for Kjells rehabilitering. Fordi de virket skremmende og nedlatende, og var ikke mennesker Kjell var interessert i å bli bedre kjent med eller mere lik som.

Kåre viser til betydningen av det å ha relasjoner etter soning. Han sier det er mange som prøver å leve et annet liv, men ikke får det til fordi de ikke har et nettverk utenfor miljøet. Det er også viktig å bli sett av andre, ikke bare som kriminell for at man skal leve og utvikle seg som menneske (Grelland, 2011, s. 44). Derfor blir relasjonene særlig viktige der en får lov til å være seg selv «den unike Kåre».

5.3 Rehabiliter

Forskningsspørsmål nummer 3:

Vil du si at du er rehabiliter i dag?

5.3.1 Rehabiliter?

Det er vanskelig å si helt sikkert om informantene er rehabiliter eller ikke, på grunn av begrepets abstrakte karakter. Det er ikke mulig å forutse deres fremtid, og om hvorvidt de kommer til å begå kriminelle handlinger videre i livet. Det vil derimot være mulig å se på hvorvidt informantene har hatt en utvikling, vekst eller lært noe av fengselsoppholdet med utgangspunkt i deres fremstillinger av deres opplevelser av rehabilitering i fengsel. Slik kan det være mulig å se på deres subjektive opplevelser av seg selv som rehabiliter eller ikke.

Geir og Kåre ser begge to på seg selv som rehabilitert i dag. Slik jeg tolker dem tar de utgangspunkt i Justis- og politidepartementets definisjon på rehabilitering. Altså redusert tilbakefall til ny kriminalitet (St. meld. nr. 37, (2007-2008), s. 8). De vurderer seg selv som i funksjonsdyktig stand igjen og klare til å forholde seg til samfunnets lover og regler (Mæhlum 2020). Hvis man ser på Geir som et eksempel på dette kan man trekke frem sinnemestringskurset han deltok på. Før soningen mente han selv at han ikke hadde evne til å meste sitt sinne, men nå har han tilegnet seg metoder for å håndtere dette på gjennom soningen i fengsel. Han vil derfor nå være bedre egnet/i funksjonsdyktig stand (Mæhlum, 2020). Man kan også trekke paralleller fra Geirs rehabiliteringsprosess til helse- og omsorgsdepartementets definisjon på rehabiliteringsbegrepet, ved å se på sinnemestringskurset som en form for planlagt prosess, med et klart mål. Det har bidratt til at Geir i dag mestrer sinnet sitt og er en selvstendig deltaker i samfunnet (St. meld. nr. 21 (1998-1999) kap. 2.1). I Geirs tilfelle kan man oppfatte hans sinne som en form for sykdom, som gjør at han ikke mestrer livet uten å begå kriminelle handlinger. Man kan derfor se på Geir som en syk person som har blitt frisk (Fredwall. T, 2015, s. 86).

De samme parallellene trekker ikke Kjell. Kjell mener at rehabilitering er en ferskvare, en kamp han må kjempe hver dag. På tross av dette fungerer Kjell som en selvstendig deltaker i samfunnet, og har ikke tilbakefallet til ny kriminalitet, men referer til en indre kamp som aldri helt kan ta slutt. Det kan virke som at Kjell ser på rehabiliteringsbegrepet i et litt bredere perspektiv, som inkluderer hele han og hans liv. Han kommer alltid til å ha et problem med rus resten av livet, og veien tilbake til rusen er kort. Det er derfor en avhengighet han sliter med, en daglig kamp som han må finne en måte å leve med, men en kamp som må kjempes hver dag.

I Kjells fortelling om møtet med presten blir det derimot tydelig at det har skjedd en utvikling hos Kjell. I det korte møtet opplever han ubetinget kjærlighet og en jeg – du relasjon som han kunne holde fast og ta med videre (Grelland, 2020, kap. 14). Dette er noe han tidligere har fortalt at han savnet i oppveksten og før soningen. Denne formen for kjærlighet er noe han trenger for å kunne føle seg akseptert og verdsatt (Grelland, 2020, kap. 14). Noe som gjør sannsynligheten for en vellykket rehabiliteringsprosess større. Han har i dette møtet tilegnet seg en evne til å kunne se en mening med fengselsoppholdet utover det at han ser på som bare en pause fra hverdagen.

5.3.2 Håp og tro for fremtiden

De evnene Antonovsky mener man må ha for å kunne mestre en utfordring er alle fremtidsorienterte. De viser til mål man skal opprettholde for fremtiden (Sævareid, 2020, s. 44). Dette med håp og tro for fremtiden er derfor viktig, for at informantene skal kunne opprettholde en begripelighet, håndterbarhet og ha en meningsfull hverdag. Informantene er alle klare på at tro og håp for fremtiden ikke er preget av fengsel og kriminalitet. De viser alle til et håp og en tro om et annerledes liv med mer mening, som også er en viktig faktor for å kunne si at menneske er rehabilitert. Det at de ikke faller tilbake til ny kriminalitet (St. meld. nr. 37, (2007-2008), s. 8), og at de klarer å mestre og ha selvstendighet i hverdagen (St. meld. nr. 21 (1998-1999) kap. 2.1).

Kåre sier at han ikke gidder dette igjen, dette kan tolkes som at han ikke ser noe mening i det å fortsette et kriminelt liv. Han er i dag student, har barn, samboer og hus. Det er derfor rimelig å anta at han har funnet en ny mening med livet, som gjør det mulig for Kåre å håndtere de utfordringene han møter. Han har nå de ressurser han trenger for å kunne mestre utfordringene han møter på. For Kåre sin del ser fremtiden ikke ut til å være preget av kriminalitet, og sannsynligheten for at han er rehabilitert er derfor stor.

Geir viser til mer konkrete drømmer og håp for fremtiden. Han ser for seg en fremtid med familie og drømmehus. Dette viser til en utvikling fra der han var tidligere, da han ikke tenkte konsekvenser. Han prøver å skape en ny mening med livet, som ikke er basert på kriminalitet, sånn som livet hans tidligere var. Det kan man også se på hvor han er i livet nå, da han har samboer, eier hus og er i jobb.

Kjell tør ikke tenke for langt frem i tid, og nettopp derfor viser han til et håp om et liv med mindre kriminalitet. For Kjells tilfelle er et liv uten rus det overordnede målet og han viser til en overbevisning om at hvis han mestrer det, vil han mestre livet. Hans tro og håp for fremtiden er derfor kortere enn Kåre og Geir sine, men han trekker frem en litt annen mening han har klart å skape i sitt liv. Nemlig det å bety noe for noen andre. Han er nå gruppeleder for mennesker som har vært i samme situasjon som han og prøver å hjelpe dem til et nytt og bedre liv. Dette vektlegger Kjell stor betydning for hans rehabilitering. Det gir derfor Kjell en mening å kunne ha en betydning for noen andre. Dette gjør hverdagene til Kjell begripelige, håndterbare og meningsfulle.

5.3.3. Effekter av soning

I den fjerde grunnpilaren til kriminalomsorgen står det at; *Den domfelte har gjort opp for seg når straffen er sonet.* (St. meld. nr. 37, (2007-2008), s. 22). Dette mener informantene er tilfelle etter deres oppfatning. De er ingen av dem som ser på seg selv som kriminelle i dag, og er ikke bærere av noe stigma. De har alle fått seg jobber etter soning og lever normale liv. Den eneste som tilsynelatende er bærer av et stigma er Kåre sin mamma, som han forteller har vært den som har vært mest preget av dette. Som resultat av dette har Kåre båret på en følelse av skam. Det kan derimot virke som han gjør et forsøk på å bryte med stigmaets strukturer, da han nå prøver å etterleve samfunnets normative struktur (Goffman, 2009, s. 24). Han har hus, studerer og har kjæreste og barn, noe som ser lovende ut for fremtiden og det vil kanskje igjen få Kåre sin mamma til å være stolt av sin sønn og minste sitt stigma.

Kåre tar opp en ny problemstilling som er en effekt av soningen i fengsel. Han forklarer nemlig at fengsel kan fungere som en slags skole for kriminalitet. Dette er en mulig negativ effekt av soningen. Som Clemmer viser til i sin studie, må nye innsatte innfinne seg med sin nye rolle som innsatt. De må også leve etter de reglene som allerede finnes i fengsel, og ta del i de normer, verdier og kulturer som allerede eksisterer før deres ankomst. Muligheter for «prizonisation» er derfor uunngåelig (Dopat, 2007, s. 93).. Kåre viser også til tilbud fra andre fanger om å gjøre forretninger etter endt soning som fristende. Med Nyhus sin påstand om at fengsel er som en treningsleir for å bygge forbrytersk moral og habitus, kan dette på mange måter være lønnsomt for videre forretninger etter endt soning (Nyhus, 2020, s. 199).

Konsekvensen av dette kan være omfattende. Spesielt når målet for straffen er mindre tilbakefall til ny kriminalitet, er dette en uønsket effekt. Man kan med andre ord komme ut av fengsel som en bedre kriminell, enn det man var før soningen. Informantene viser til muligheter til å lære seg nye tips og triks for kriminell virksomhet. Det vil også være en mulighet til å bygge et kjempe nettverk, som kan trosse både kommunegrenser og landegrenser. Man kan også her trekke paralleller til Antonovskys forskning i konsentrasjonsleiren. Akkurat som når fangene i konsentrasjonsleiren ble utsatt for helsesvekkende omstendigheter, og ikke ble syke. Ble informantene utsatt for kriminaliserende omstendigheter, men ble ikke mer kriminelle. De hadde alle muligheten til å bli bedre kriminelle etter endt soning (Dopat, 2007, s. 70), og som noe av forskningen viser er sannsynligheten stor for både; dehabilitering (Mathiesen, 1995, s. 80), ødelagte relasjoner og svekket motivasjon (Dopat, 2007, s. 8) og «prizonisation» (Dopat, 2007, s. 93) istedenfor

rehabilitering. Informantene fikk på tross av helsesvekkende omstendigheter en motivasjon til å mestre livet. Dette kan være et resultat av menneskets iboende evne til å tilpasse seg (Sævareid, 2020, s. 44). Kjell ble som han sa til slutt skipper på egen skute, og klarte derfor å manøvrere seg ut i et mindre kriminelt liv.

5.3.4 Rehabilitering videre

Om rehabilitering videre i livet hadde alle informantene gjort seg opp tanker om hva de opplevde som mangelfullt i rehabiliteringen i fengsel, basert på egne erfaringer. Uavhengig av om de har slitt med det selv, nevner alle rus og psykiatri behandling som viktig faktor for en vellykket rehabilitering. Det at man først og fremst får hjelp til å håndtere de problemene som har vært med å forårsake de kriminelle handlingene. Kåre har et forslag om å en mellomting mellom psykiatrisk institusjon og fengselsinstitusjon. Dette kan ses i sammenheng med Mjålands forskning på rus og rehabilitering i fengsel. Der det vises tydelig at dette er et område som må utvikles i fengsler, og som i dag er en stor utfordring i kriminalomsorgen (Mjåland, 2015, s. 152).

Ettervern er også noe alle informantene legger stor vekt på. Det å ha en mulighet til å klare seg i etterkant av soningen. At man ikke bare blir etterlatt til seg selv, men får hjelp til å komme tilbake i samfunnet, Hvis ikke kan man fort gå tilbake til gamle vaner, det kjente som man er trygg på, nemlig kriminalitet. Det kan tolkes som at selve fengselsoppholdet bidrar med «self-efficacy», der man bygger opp en tro på at man kan mestre (Bandura, 1997, s. 79). En innsatt kan mestre livet i fengsel og ha tilsynelatende mulighet til å leve et selvstendig liv etter soningen. Dette har derimot ingenting betydning om man klarer å mestre livet i fengsel, hvis man ikke klarer å mestre livet etter fengsel.

Livet ute i samfunnet er forskjellig fra livet i fengsel, uansett hvor godt man har tilrettelagt for Normalitetsprinsippet. Man kan derfor trenge videre hjelp til å mestre livet ute i samfunnet. Det å gi en begripelighet på livet utenfor fengsel er viktig for å få en struktur, og en måte å forstå den nye hverdagen på. Det at den nye hverdagen er håndterbar, og man har de ressurser man trenger for å kunne håndtere den nye hverdagen er viktig. Hvis dette ikke imøtekommes, kan den innsatte gå tilbake til gamle vaner for å skaffe seg se ressursene han

trenger. Det er også viktig at den nye hverdagen etter soning har en mening i form av for eksempel, relasjoner, arbeid eller noe annet som kan virke motiverende for dem.

Kjell vektlegger også betydningen av det å skape en relasjon til systemet, og til de ansatte som representerer systemet. Dette var noe han selv opplevde som fraværende i en lang periode, men også som spesielt viktig i rehabiliteringen. Han måtte selv nå bunnen for å klare å få en tillit og en relasjon til fengselssystemet. Han mener derimot det ikke er nødvendig å måtte nå bunnen for å få dette til. Han mener at man må ha et fokus på relasjonen til de innsatte, og jobbe med de innsattes relasjon til systemet. Det er først når man har etablert tillit at rehabiliteringen kan begynne.

Geir sin opplevelse av rehabilitering i fengsel har han ingenting å utsette på. Han mener dette er takket være lavsikkerhetsfengselet han sonet i. Geir har ikke tro på høysikkerhetsfengsel som rehabiliterende, noe også Ringereide sa seg enig i sin konklusjon (Ringereide, 2014, s. 90-92).

5.4 Diskusjon av metode

I dette delkapittelet vil de metodiske begrensningene for oppgaven bli diskutert videre. I kapittel tre om metode, er det redegjort for metodiske valg for oppgaven. Det vises også til hvilke valg som er tatt for å sikre oppgavens kvalitet. I denne delen skal jeg derfor ta utgangspunkt i de metodiske valgene og diskutere dem i lys av resultatene av forskningsprosessen.

Med en kvalitativ tilnærming fikk jeg tilgang til tidligere innsattes opplevelse av rehabilitering i fengsel. Informantene delte personlige opplevelser og erfaringer. Jeg kunne senere tolke deres opplevelser og få et bilde av kvaliteten i deres opplevelse av rehabiliteringsprosessen i fengsel. For å kunne tolke deres opplevelser, hadde jeg på forhånd gjort meg kjent med min egen forforståelse av rehabilitering i fengsel. Min forforståelse var kort sakt åpen og nysgjerrig, jeg gledet meg til intervjuene og opplevde også intervjuene som veldig interessante.

Informantene var alle veldig reflekterte, og hadde mange interessante tanker å dele med meg. Det var tre gode intervjuer, som jeg mener jeg fikk mye ut av. En grunn til dette kan være barmhjertighetsprinsippet. Dette fikk jeg også tilbakemelding på etter det ene intervjuet, da jeg fikk en uoppfordret melding om fra den ene informanten der han skrev: -

Du har en evne som gjør at jeg naturlig kjenner på trygghet i samtale med deg.

Dette var en hyggelig tilbakemelding, som viser til betydningen av forskerrollen i intervjuet. Samtidig kjente jeg på det etiske ved at intervjuet ikke måtte bli for terapeutisk, da dette er en forskningssituasjon og ikke terapi. På en annen side har mine informanter alle vært igjennom en rehabiliteringsprosess i fengsel. De har alle gjort en innsats for å forandre livet sitt, og bli til de menneskene de er i dag. I en lignende institusjon som for eksempel militæret får man heder og ære ved endt tjeneste. Når man kommer ut av fengsel får ofte et stigma man må kjempe mot. Men i denne settingen var det de som var ekspertene, det var de som satt på kunnskapen og erfaringene. For den jobben de har gjort, mener jeg at de fortjener anerkjennelsen.

Med min «bevisste naivitet» i intervjuene, kunne jeg møte informantene på kunnskap jeg ikke hadde fra før jeg begynte å jobbe med denne oppgaven. Informantene var godt kjent med fengselssystemet og dets funksjon, så det ble en god flyt i samtalen da vi ikke trengte å stoppe opp ved tekniske spørsmål. Det og også ha innsikt i tidligere forskning og andres meninger om temaet, gjorde at jeg kanskje fikk enda mer ut av intervjuene. På grunn av det semistrukturerte intervjuet kunne stille oppfølgingsspørsmål, hvis vi nærmet oss et tema jeg trengte at dem utdypet litt mer. Det ble derfor tre intervjuer med mye bra innhold som jeg hadde mye glede av å transkribere og analysere.

Det var likevel noe i funnene som overasket meg, på tross av min «bevisste naivitet». Jeg hadde nemlig en forståelse av de tilsattes relasjon til de innsatte som viktig i rehabiliteringsprosessen. Det er bare Geir som vektlegger denne relasjonen, både Kjell og Kåre antyder begge at de tilsatte i fengsel hadde lite å gjøre med deres rehabilitering.

6 Konklusjon

Fengsel og rehabilitering er temaer som begge er dagsaktuelle og er av stor interesse for mange. Det er gjort mye forskning på temaene, og denne oppgaven har bare gjort rede for noe av den aktuelle forskningen som eksisterer. Utgangspunktet i denne masteroppgaven var å få mer kunnskap om rehabilitering i fengsel. Oppgaven ble avgrenset til en narrativ studie hvor jeg intervjuet tidligere innsatte, om deres opplevelse av rehabilitering i fengsel. Dette ble gjort for å kunne se på de tidligere innsattes utvikling over tid, noe som er forenelig og passer med en narrativ tilnærming. Problemstillingen ble derfor: *Hvordan opplever tidligere innsatte rehabiliteringen i fengsel?* Med tilhørende forskningsspørsmål orientert mot fortid, nåtid og fremtid – altså en narrativ utforming.

For å kunne svare på problemstillingen ble det først gjort rede for teorier som skulle hjelpe til å belyse problemstillingen. Noe av teorien ble lagt til i forkant av intervjuene som grunnlag for utforming av intervjuguide, men også for å få kunnskap om feltet som var relativt nytt for meg. Det ble også lagt til teori etter intervjuene da jeg i tolkningen av dataene arbeidet etter den hermeneutiske sirkelen. Jeg så på helheten, så på delene og deretter gikk jeg tilbake til helheten i oppgaven igjen for å kunne ferdigstille og supplere teoridelen som ble grunnlaget for drøftingen.

Jeg har også gjort rede for metodiske valg i oppgaven, for å gjøre oppgaven transparent. Det skal derfor være er mulig å følge hele forskningsprosessen, og de tanker og refleksjoner jeg har gjort meg under hele prosessen. Det er i denne delen mulig å følge hele forskningsprosessen fra start til slutt, så man selv kan vurdere oppgavens kvalitet.

Gjennom transkripsjon og analysering av funn har jeg prøvd å formidle den informasjonen jeg fikk fra intervjuene av de tidligere innsatte. Som nevnt i metodekapittelet fryser man noe fast ved å skrive det ned, men jeg har prøvd etter beste evne å formidle det slik som de gjorde det til meg. Dette har jeg forsøkt å gjøre med all respekt til disse flotte menneskene som sa seg villig til å stille opp til dette prosjektet.

Videre har jeg drøftet funnene i lys av teorien. Det som kom frem i denne delen, er viktigheten av det å ha noe som betyr noe for den innsatte i en rehabiliteringsprosess. Med det utgangspunktet informantene hadde for rehabilitering, kan man på alle se en stor utvikling i måten de tenker og handler på nå kontra før soning. Det er flere aspekter ved rehabiliteringen

informantene mener har hatt betydning for dem. Alle trekker frem relasjoner som avgjørende for en vellykket rehabilitering, der de viser til både relasjoner utenfor fengselet og i fengselet som betydningsfulle. De vektlegger det å skape tillit til noen eller noe under soningen, men også det å bli møtt med respekt. Om dette er tillit til systemet, andre innsatte, venner, familie eller seg selv er varierende fra informant til informant, men man kan uansett konkludere med at dette er av særlig betydning for informantene. Det å oppleve kjærlighet er også en av informantene som setter ord på, men man kan se gjennom vektleggelsen av relasjonene at dette kan være av betydning for alle informantene. Alle refererer til noen de er glade i, i en eller annen form for relasjon. Så kjærligheten viser seg å ha en viktig effekt på rehabiliteringen. Det viser seg også å ha en positiv og motiverende effekt som er begreper som kommer tydelig frem som viktig i rehabiliteringsprosessen. Informantene hadde alle tilegnet seg noe som bidro til å motivere dem til en endring i livet. Dette viste seg i funnene av både ytre, indre og prososial motivasjon som viktige aspekter for rehabiliteringen. Men det som helhetlig viste seg å være av betydning for rehabiliteringsprosessen er det at informantene klarte å mestre livet på en bedre måte. Det at de klarte å tilegne seg de ferdighetene og de midlene de trengte for å kunne møte utfordringene de tidligere ikke mestret uten å ty til kriminelle handlinger var med på å forandre dem som mennesker. Jeg vil påstå at dette er et resultat av deres relasjoner, tillit, motivasjon, kjærlighet og mestring som har gitt dem en ny mening med det å leve et lovlydig liv.

Det er også interessant å se på ut ifra funnene hva det var som gjorde at mine informanter ikke ble rammet av de mulige negative effektene som en soning kan gi. De valgte å ta en annen vei i livet enn den enkle tilgangen til et mer suksessfullt kriminelt liv. Dette valget gjør at de i dag ikke sliter med hevnlyst, sinne og andre negative psykologiske effekter. Og det at de i dag fremstår de som selvstendig og ansvarlige borgere i vårt demokratiske samfunn, med gjenreist verdighet i funksjonsdyktig stand. Denne studien har vist hva disse tre tidligere innsatte mener er viktig nettopp for å nå dette målet.

Den eneste muligheten for å se om informantene egentlig er rehabilitert er å gå frem i tid for å se at endringen er reell og vedvarende. Da dette ikke er mulig, kan man med denne studien og mine tolkninger av deres opplevelser av rehabilitering i fengsel si: - At det er rimelig å anta at de er gjeninnsatt i tidligere verdighet og i funksjonsdyktig stand (Mæhlum, 2020), at sannsynligheten for tilbakefall til ny kriminalitet er liten (St. meld. nr. 37, (2007-2008), s. 8).,

at de fungerer i samfunnet, mestrer livet og er selvstendige mennesker (St. meld. nr. 21 (1998-1999) kap. 2.1).

Fengselet er avskyelig, men et nødvendig onde (Foucault, 1977, s. 198).

Fengsel og rehabilitering er som tidligere vist av stor interesse for flere fagfelt, men det er fortsatt mange ubesvarte problemstillinger, som kunne vært aktuelt og interessant og se på i videre forskning på lignende temaer. Det kunne for eksempel vært interessant å spisse studien noe mer, i form av mer konkrete aspekter som alder, kjønn eller etnisitet. Dette ville gitt et enda mer konkret mål for problemstillingen å belyse. Dette kunne også vært gjort med de samme informantene som ble brukt i denne studien, og det var en mulighet jeg vurderte sterkt, men gikk bort ifra da jeg fant det tilstrekkelig med denne mer generelle problemstillingen. Man kunne også gått dypere inn i sikkerhetsnivået i fengselet og bare intervjuet tidligere innsatte ved høysikkerhetsfengsel eller lavsikkerhetsfengsel. Dette var også et alternativ jeg vurderte da det kom frem i flere tidligere studier at høysikkerhetsfengsel ikke virker rehabiliterende, med sine strenge rammer og preg av straff som regjerende faktor. Dette gikk jeg bort ifra da jeg ville fokusere på rehabiliteringens muligheter og begrensinger, fremfor sikkerhetsnivået og mer konkrete rammer. Det kunne også vært interessant å se på effekten av mildere straffer som fotlenke og bøter. Oppgaven kunne også hatt en klarere begrensning i form av at jeg kunne fokusert på dannelsesperspektivet ved rehabiliteringsprosessen, eller didaktiske utfordringer og begrensinger. Mulighetene er mange for videre forskning på dette feltet, og det at det er et fokus på dette feltet er ikke bare interessant, men også veldig viktig for at samfunnet skal fungere.

7 Litteraturliste

Andenæs, J. og Sulldal, F. (15.09.2021). *Dødsstraff i Norge*. Hentet fra:

https://snl.no/d%C3%B8dsstraff_i_Norge

Akkerhaugen, J. (12.07.2017). Kriminalomsorg kontra eldreomsorg. Hentet fra:

<https://www.nettavisen.no/meninger/friskemeninger/kriminalomsorg-kontra-eldreomsorg/s/12-95-3423479520>

Aubert, K. E. (2020). *Relasjon*. Hentet fra: <https://snl.no/relasjon>

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: the exercise of control*. W. H. Freeman and Company.

Bell, J. S. (2002). *Narrative Inquiry: more than just telling stories*. Teachers of English to speakers of other languages, Inc (TESOL)

Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2015). Kvalitet i kvantitative studier. I Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (Red) *Kvalitative metoder: En grundbog* (s. 521-531). Hans Reitzels Forlag

Brinkmann, S. (2015). Etik i en kvalitativ verden. I Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (Red). *Kvalitative metoder: En grundbog* (s. 463-479). Hans Reitzels Forlag.

Christie, N. (2004), *En passe mengde kriminalitet*. Universitetsforlaget.

Czarniawska, B. (2015). Narratologi og feltstudier. I Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (Red) *Kvalitative metoder: En grundbog* (s. 273-296). Hans Reitzels Forlag

Dopat. T. L. (2007). *Chrimes of punishment: American culture of violence*. Algora.

Engebriksen, A. (1994). Frigjørende dialog: om frigjøringspedagogikk, Paulo Freire og utviklingsarbeid. Norsk fredskorpssamband.

Eide, S. B. (2011) Relasjoner som kilde og tema i etikken. I S. B. Eide, H. H. Grelland, A. Kristiansen, H. I. Sævareid og D. G. Aasland. *Fordi vi er mennesker*. (s. 63-72). Fagbokforlaget.

Foucault, M. (1977). *Overvåkning og straff*. Gyldendal

Fredwall, T. E. (2015). *Murer og moral: En bok om straff, verdier og fengselsbetjenter*. Cappelen Damm Akademisk.

Freire, P. (1974). *De undertryktes pedagogikk* (oversatt av Sissel Lie Hagen.). Gyldendal Norske Forlag.

Gilje, N. (2019). *Hermeneutikk som metode: en historisk introduksjon*. Det Norske samlaget

Goffman, E. (1967). *Anstalt og menneske: den totale institusjon sosialt sett*. Paludan

Goffman, E. (2009). *Stigma. Om afgiverens sociale identitet*. (2. utgave) Samfunnslitteratur

Grelland, H. H. (2020). *Om følelsene*. Fagbokforlaget

Grelland, H. H. (2011). Når den andre ser meg. I S. B. Eide, H. H. Grelland, A. Kristiansen, H. I. Sævareid og D. G. Aasland. *Fordi vi er mennesker*. (s. 43-50). Fagbokforlaget.

Grelland, H. H. (2014). Om å forholde seg til seg selv. I H. H. Grelland, S. E., Kristiansen, A., Sævareid, H. I. & Aasland, D. G. *Samarbeidets filosofi*. (s. 119-135). Fagbokforlaget.

Grimen, H. (2019). Profesjon og tillit. I Molander, A & Terum, L. I. (Red.), *Profesjonsstudier* (4. opplag, s. 179 – 195). Universitetsforlaget.

Hammerlin, Y. (2008). *Om fangebehandling, fange – og menneskesyn i norsk kriminalomsorg i norsk kriminalomsorg i anstalt 1970 – 2007* [Dr.philosavhandling, Universitetet i Oslo]. Universitetet i Oslo.

Hågensen, M. S. (2009). *Opplæring innenfor kriminalomsorgen: innsattes opplevelser av skolen bak norske fengselsmurer*. [Mastergradsavhandling, Universitetet i Tromsø.]. UIT Munin Open Research Archive:

<https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/3562/thesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Jonsdottir, L. M. (2007). *Hitchin one's wagon to a star. Narratiuve inquiry into the first five years of teaching in Iceland* (ph.d thesis). University of Iceland

Karpatschhof, B. (2015) Den kvalitative undersøgelsesforms særlige kvaliteter. I Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (Red) *Kvalitative metoder: En grundbog* (s. 443-461). Hans Reitzels Forlag

Korsgaard, O. Kristensen, J. E. Jensen, H. S. (2018). *Pædagogikkens Idehistorie*. Aarhus Universitetsforlag.

Kriminalomsorgen. (2021). *Straffens formål*. Hentet fra:

<https://www.kriminalomsorgen.no/straffens-formaal.535827.no.html>

Kristiansen, A. (2011). *Møtet med den andre: Martin Buber*. I S. B. Eide, H. H. Grelland, A. Kristiansen, H. I. Sævareid og D. G. Aasland. *Fordi vi er mennesker*. (s. 33-39). Fagbokforlaget.

Kristiansen, A. (2014). Spørsmål og svar i opne rom: samarbeid som en dannelsereise. I Grelland, Eide, Kristiansen, Sævareid & Aasland, *Samarbeidets filosofi* (1. utgave, s. 77-93). Gyldendal Akademiske.

Kunnskapsdepartementet. (2017). *Rammeplan for barnehage: forskrift om rammeplan for barnehagens innhald og oppgaver*. Udir:

<https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/rammeplan-for-barnehagen-bokmal2017.pdf>

Kuvaas, B. (2016). *Lønnsomhet gjennom menneskelige ressurser: Evidensbassert HRM*. Fagbokforlaget.

Lewin, K. (1951). Problems of reaserch in social psychology. I D. Cartwright (Red.), *Field theory in social science: selected theoretical papers* (s. 155-169). Harper & Row.

Malmberg, K. (2016). Hvordan dokumentere kvinnelige innsattes opplæring og arbeidspraksis ved arbeidsdrift i Bredtveit fengsel og forvaltningsanstalt.

[Mastergradsavhandling, Høgskolen i Oslo og Akershus]. ODA: https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/10642/3300/Malmberg_Kari_MAYP5900.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Mathiesen, T. (1995), *Kan fengsel forvares?* Drammen: Pax Forag AS

Mjåland, K. (2015). Makt, legitimitet og motstand: en etnografisk analyse av rus og rehabilitering i et norsk fengsel. [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Bergen]. Bergen Open Research Archive: <https://bora.uib.no/bora-xmlui/bitstream/handle/1956/17884/Jakob-Noneid--Masteroppgave.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Mæhlum, S. (25.09.2020). *Rehabilitering*. Hentet fra: <https://sml.snl.no/rehabilitering>

Mårtensson, B. D. & Puggaard, L. (2016). *Videnskab og pædagogik – en grundbog i pædagogisk videnskabsteori*. Akademisk Forlag.

Noneid, J. (2018). *Rus og rehabilitering: en kvalitativ casestudie av rus og rehabilitering i et åpent og et lukket norsk fengsel*. [Mastergradsavhandling, Universitetet i Bergen.]. Bergen Open Research Archive: <https://bora.uib.no/bora-xmlui/bitstream/handle/1956/17884/Jacob-Noneid--masteroppgave.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page88>

Nyhus, A. R. (2020). *Indre og ytre soning*. [Doktorgradsavhandling, Nord Universitet]. <http://flf.dk/wp-content/uploads/2020/09/Avhandling-Andreas-Ribe-Nyhus.pdf>

Oettingen, A. V. (2001). *Det pædagogiske paradoks* (1. utgave). Klim.

Paulo Freire. (1974). *De undertryktes pedagogikk* (oversatt av Sissel Lie Hagen.). Gyldendal Norske Forlag

Polkinghorne, D. E. (1995). Narrative configuration in qualitative analysis. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, (s. 5-23)

Rowe, R. (Programleder). (14.12.2018). *Norway the perfect prison?* [Episode i TV-serie]. I Netflix (produsent), Inside the worlds toughest prison. Netflix Studios

Ringereide, H. (2014). Forbrytelse og straff ... og rehabilitering [Masteroppgave, universitetet i Agder]. AURA: <https://uia.brage.unit.no/uia-xmlui/bitstream/handle/11250/223247/PED511%202014%20v%C3%A5r%20masteroppgave%20Hans%20Ringereide.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Samdal, M. R. (2011). Rehabilitering i kriminalomsorgen, sinnemestringsprogram i norske fengsl. [Mastergradsavhandling, Norges Tekniske - naturvitenskaplige Universitet i Trondheim]. NTNU open: https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/270783/508300_FULLTEXT01.pdf?sequence=1

SSB. (25.03.2021). *Fengslinger*. Hentet fra: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/fengsling>

St. meld. nr. 21 (1998-1999). *Ansvar og meistring*. Helse- og omsorgsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-21-1998-99-/id431037/>

St. meld. nr. 37. (2008). *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*. Justis- og politidepartement. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-37-2007-2008-/id527624/?ch=1>

Sundbye, B. (03.08.2011). *Tilbudet i norske fengsler overgår det man tenker på som straff*. Hentet fra: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/o04lK/tilbudet-i-norske-fengsler-overgaar-det-man-tenker-paa-som-straff>

Sævareid, H. I. (2020) Om «menneskearbeid» og «ekspertarbeid» i veiledning. I S. B. Eide, H. H. Grelland, A. Kristiansen, H. I. Sævareid, D. G. Aasland. *Til den andres beste* (2. utgave, s. 40-56). Gyldendal

Tanggaard, L. & Brinkmann, S. (2015). Interviewet: samtalen som forskningsmetode. I Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (Red) *Kvalitative metoder: En grundbog* (s. 29-53). Hans Reitzels Forlag.

Tjora, A. (09.09.2020). Thomas Mathiesen. Hentet fra: https://snl.no/Thomas_Mathiesen

Universitetet i Bergen og språkrådet. (2020). *Bokmål og Nynorskordboka*. Hentet fra: https://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=+rehabilitering&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&begge=+&ordbok=begge

Willberg, I. (2019). «Som om»- opplevelser – viktig for demokratiet. I K. H. Karlsen og G. B. Bjørnstad (red.). *Skaperglede, engasjement og utforskertrang*. (s. 226- 239). Universitetsforlaget.

Vedlegg nr. 1: Informasjonsskriv til informantene

Vil du delta i forskningsprosjektet «rehabilitering i fengsel»?

- En kvalitativ studie om hvorvidt fengsler virker rehabiliterende.

Dette er et forskningsprosjekt hvor formålet er å finne ut hvilke erfaringer du har fra rehabilitering i fengsel.

Formål

Ifølge kriminalomsorgens formål skal straffen virke rehabiliterende. Prosjektets formål vil derfor være å kartlegge hvordan fengsler jobber med rehabilitering under soning. Jeg vil se på hvordan det er lagt til rette for en rehabiliteringsprosess, og hvorvidt dette når sitt mål i praksis.

På bakgrunn av dette vil problemstillingen være:

Hvordan opplever tidligere innsatte i fengsel rehabiliteringen?

Prosjektet er en masteroppgave på 60-90 sider, og datainnsamlingen vil bestå av flere informanter.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

UIA- Universitetet i Agder.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Informantene i forskningsprosjektet vil være tidligere innsatte. Hvilket fengsel vil ikke spesifiseres da dette ikke er relevant for oppgaven. Informanten vil bli anonymisert.

Hva innebærer det å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet innebærer det at du deltar på et intervju. Intervjuet vil være semistrukturert, det vil si at det vil være spørsmål som er styrende for intervjuet, men at dette skal være til hjelp for å holde intervjuet innenfor temaet.

Intervjuet tas opp med lydopptak. Dette for å gjøre arbeidet med datamaterialet lettere i etterkant av intervjuet. Alle personlige opplysninger som ikke er relevant for oppgaven vil forsvinne i transkriberingen.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet, hvis du velger å delta kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg om du velger å trekke samtykket i etterkant.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger.

Vi vil bruke opplysningene du oppgir til formålet med oppgaven. Vi behandler opplysninger konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det er bare meg og min veileder Aslaug Kristiansen som vil ha tilgang til datamaterialet. Det vil ikke være mulig å spore informasjon eller gjenkjenne deg ut fra det som kommer frem av intervjuet.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven godkjennes. Dette vil etter planen være mai 2021. All innsamling av data og lydopptak vil etter dette bli slettet.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- Innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og få utlevert kopi av opplysningene.
- Å rette personopplysninger om deg
- Å få slettet personopplysninger om deg, og
- Sendte klage til Datatilsynet om behandling av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle dine personopplysninger?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra universitetet i Agder har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvern.

Hvor finner jeg ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Agder ved Aslaug Kristiansen på telefon: 38 14 12 35
- Masterstudent Stine Porslid Myhren på telefon: 45673440
- Vårt personvernombud Ina Danielsen på epost: personvernombud@uia.no

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Stine Porslid Myhren
Aslaug Kristiansen
Masterstudent
Prosjektansvarlig (Veileder)

Vedlegg nr. 2: Informasjonsskriv til NSD

Forskningsprosjektet «rehabilitering i fengsel»?

- En kvalitativ studie om hvorvidt fengsler virker rehabiliterende.

Dette er et forskningsprosjekt hvor formålet er å finne ut hvilke erfaringer du har fra fengsel.

Formål

Ifølge kriminalomsorgens formål skal straffen virke rehabiliterende. Prosjektets formål vil derfor være å kartlegge hvordan fengsler jobber med rehabilitering under soning. Jeg vil se på hvordan det er lagt til rette for en rehabiliteringsprosess, og hvorvidt dette når sitt mål i praksis.

På bakgrunn av dette vil problemstillingen være:

Hvorvidt virker fengsel rehabiliterende?

Prosjektet er en masteroppgave på 60-90 sider, og datainnsamlingen vil bestå av flere informanter.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

UIA- Universitetet i Agder.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Informantene i forskningsprosjektet vil være tidligere innsatte. Hvilket fengsel vil ikke spesifiseres da dette ikke er relevant for oppgaven. Informanten vil bli anonymisert.

Hva innebærer det å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet innebærer det at du deltar på et intervju. Intervjuet vil være semistrukturert, det vil si at det vil være spørsmål som er styrende for intervjuet, men at dette skal være til hjelp for å holde intervjuet innenfor temaet.

Intervjuet tas opp med lydopptak. Dette for å gjøre arbeidet med datamaterialet lettere i etterkant av intervjuet. Alle personlige opplysninger som ikke er relevant for oppgaven vil forsvinne i transkriberingen.

Hvordan jeg kommer i kontakt med mulige deltakere

De mulige deltakerne vil få tilsendt SMS eller Facebook melding, med spørsmål om de er interessert i å delta i studien.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet, hvis du velger å delta kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg om du velger å trekke samtykket i etterkant.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger.

Vi vil bruke opplysningene du oppgir til formålet med oppgaven. Vi behandler opplysninger konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det er bare meg og min veileder Aslaug Kristiansen som vil ha tilgang til datamaterialet. Det vil ikke være mulig å spore informasjon eller gjenkjenne deg ut fra det som kommer frem av intervjuet.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven godkjennes. Dette vil etter planen være mai 2021. All innsamling av data og lydopptak vil etter dette bli slettet.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- Innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og få utlevert kopi av opplysningene.
- Å rette personopplysninger om deg
- Å få slettet personopplysninger om deg, og
- Sendte klage til Datatilsynet om behandling av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle dine personopplysninger?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra universitetet i Agder har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvern.

Hvor finner jeg ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Agder ved Aslaug Kristiansen på telefon: 38 14 12 35
- Masterstudent Stine Porslid Myhren på telefon: 45673440
- Vårt personvernombud Ina Danielsen på epost: personvernombud@uia.no

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Stine Porslid Myhren
Aslaug Kristiansen
Masterstudent
Prosjektansvarlig (Veileder)

Intervjuguide

Startere

1. Alder
2. Kjønn
3. Hvor lenge satt du inne?
4. Har du sonet tidligere dommer?
5. Hvilke innvirkninger har fengselsoppholdet hatt på ditt liv?
6. Vil du si du har lært noe av ditt opphold i fengsel?

Fengsel soning. Utgangspunkt.

1. Kan du fortelle kort om livet før soning?
 - Hva var viktig?
 - Hva betydde noe for deg?

Rehabilitering

1. Kan du fortelle om din opplevelse av rehabilitering i fengsel?
2. Ser du på deg selv som «kriminell» i dag?
3. Ser du på deg selv som rehabilitert?
4. Hva mener du skal til for at et menneske skal rehabiliteres?
 - Hvilke rehabiliteringstilbud deltok du i under soningen?
 - Hvordan har institusjonens rammer påvirket din rehabiliteringsprosess og ditt liv?
 - Hva var viktig i forhold til rehabilitering.
5. Hva mener du skal til for at man kan si at et menneske er rehabilitert?
6. Hva var viktigst for deg i din rehabiliteringsprosess?
7. Var du motivert for å rehabiliteres under soning?
8. I så fall hva motivert deg/ hva kunne motivert deg?
9. hvordan opplevde du din egen innsats?
10. Har/hadde du tro og håp for fremtiden?
11. Er det noen som har betydd noe for deg og din rehabilitering?

Avslutning

1. Er det noe mer du ønsker å si noe om?
2. Tips til videre arbeid med rehabilitering i fengsel?

Samtykkeerklæring

Jeg bekrefter at jeg har mottatt informasjon om prosjektet *Rehabilitering i fengsel*. Jeg samtykker herved at jeg er villig til å delta i prosjektet.

Dato:

Underskrift:

NSD NORSK SENTER FOR FORSKNINGSDATA

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Rehabilitering i fengsel

Referansenummer

991475

Registrert

06.01.2021 av Stine Porslid Myhren - stinem16@student.uia.no

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Agder / Fakultet for humaniora og pedagogikk / Institutt for pedagogikk

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Aslaug Kristiansen, aslaug.kristiansen@uia.no, tlf: 38141235

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Stine Porslid Myhren, stine_porslid@hotmail.no, tlf: 45673440

Prosjektperiode

06.01.2021 - 14.05.2021

Status

04.02.2021 - Vurdert

Vurdering (1)

04.02.2021 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen vil være i samsvar med personvernlovgivningen, så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjema med vedlegg 4.2.2021, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaset. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type

endringer det er nødvendig å melde: <https://www.nsd.no/personverntjenester/fylke-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema>

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige personopplysninger samt personopplysninger om straffedommer og lovovertrедelser frem til 14.5.2021.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekrefteelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

For alminnelige personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a.

For personopplysninger om straffedommer og lovovertrедelser vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. art 9 nr. 2 bokstav a, jf. art. 10, jf. personopplysningsloven §§ 11 (1) og 11 (2) bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen:

- om lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet.

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20).

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må prosjektansvarlig følge interne retningslinjer/rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

7.5.2021

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Lasse Raa

Tlf. personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)